

Financováno
Evropskou unií

Rodinné a komunitní
centrum Chaloupka
OSTRAVA

METODIKA PROJEKTU

PREVENCE PŘEDČASNÝCH ODCHODŮ ZE VZDĚLÁVÁNÍ U PŘEDŠKOLNÍCH DĚTÍ V OSTRAVĚ

Název projektu: Prevence předčasných odchodů ze vzdělávání
u předškolních dětí v Ostravě
Registrační číslo projektu: CZ.03.02.01/00/22_029/0003870
Nositel projektu: Rodinné a komunitní centrum Chaloupka, z. s.
Datum zahájení: 1. 12. 2023
Datum ukončení: 30. 9. 2025

Obsah

ÚVOD

1) Projekt „Prevence předčasných odchodů u předškolních dětí v Ostravě“

1.1 Cíle projektu

1.2 Problematika předčasných odchodů ze vzdělávání u předškolních dětí v Ostravě

1.3 Výběr partnerských mateřských škol

1.4 Role partnera bez finančního příspěvku – Magistrátu města Ostravy

1.5 Potřebnost projektu

1.6 Cílová skupina projektu

1.7 Model řešení projektu

1.8 Klíčové aktivity projektu

2) Osvědčené metody práce s rodinami s předškolními dětmi ohroženými předčasnými odchody ze vzdělávání

2.1 Identifikace ohrožených rodin

2.2 Terénní práce

2.3 Doprovázení a poradenství

2.4 Sociální práce s rodinou

2.5 Skupinové aktivity v neformálním předškolním centru

2.6 Individuální intervence odborných specialistů

2.7 Komunitní akce

2.8 Intervence ve třídách mateřských škol

3) Měření dopadů využívaných metod práce

- 3.1 Dopad na dítě
- 3.2 Dopad na rodinu
- 3.3 Dopad na mateřskou školu a vzdělávací prostředí
- 3.4 Dopad na systém podpory v území

4) Bariéry a rizika práce s rodinami ohroženými předčasnými odchody ze vzdělávání

- 4.1 Nedůvěra vůči institucím a formálním službám
- 4.2 Nestabilní životní podmínky rodiny
- 4.3 Nízká vzdělanostní úroveň a chybějící zkušenost se vzděláváním
- 4.4 Jazykové bariéry a kulturní odlišnosti
- 4.5 Nedostatek rodičovských kompetencí
- 4.6 Riziko přerušení spolupráce
- 4.7 Rizika na straně institucí

5) Doporučení pro praxi

- 5.1 Vztah jako základ intervence
- 5.2 Kombinace více metod jako předpoklad účinnosti
- 5.3 Význam terénní práce v přirozeném prostředí
- 5.4 Pozorování dítěte v různých prostředích
- 5.5 Intenzivní individuální odborné intervence jako účinný nástroj
- 5.6 Rodič jako aktivní partner
- 5.7 Propojení všech aktérů jako podmínka úspěchu
- 5.8 Podpora během přechodů mezi službami
- 5.9 Individuální přístup a flexibilita
- 5.10 Pravidelné a strukturované vyhodnocování

ZÁVĚREČNÉ SHRNUÍ

Úvod

Problematika předčasných odchodů ze vzdělávání a s tím související školní neúspěšnosti se v Ostravě dlouhodobě objevuje již v předškolním věku, a to zejména u dětí pocházejících ze sociálně vyloučených lokalit. Zkušenosti z posledních let ukazují, že klíčová rizika vznikají **ještě před vstupem dítěte do mateřské školy**, kdy mnohé děti nejsou dostatečně zralé na adaptaci do kolektivu ani na běžný vzdělávací režim. Právě v předškolním období se formují první postoje dítěte ke vzdělávání, jeho vztah ke škole, k vrstevníkům a k učení samotnému. Pokud jsou tyto zkušenosti negativní nebo pokud dítě do systému ani nevstoupí, pravděpodobnost budoucího předčasného odchodu ze vzdělávání výrazně narůstá.

Projekt „**Prevence předčasných odchodů ze vzdělávání u předškolních dětí v Ostravě**“ proto navazuje na předchozí víceleté zkušenosti realizátora v oblasti inkluzivního vzdělávání, zejména na projekt „**Podpora inkluzivního vzdělávání pro sociálně vyloučené lokality v Ostravě**“ realizovaný v rámci operačního programu OP VVV. Tyto zkušenosti jasně prokázaly, že efektivní prevence musí být postavena na **komplexní práci s dítětem i rodinou, terénním působení a systematickým mezioborovém propojení všech aktérů**.

Tato metodika proto představuje soubor ověřených přístupů, metod a postupů, které mohou využívat zejména **mateřské školy, neformální předškolní centra/rodinná centra**, ale také všechny organizace a odborníci vstupující do podpory ohrožených rodin. Nabízí praktický popis preventivních i intervenčních aktivit, přibližuje principy spolupráce mezi rodinou, školským zařízením, terénními týmy, sociálními a odbornými pracovníky a ukazuje, jak efektivně zapojovat další instituce, sociální služby a externí specialisty. Metodika zároveň obsahuje přehled využívaných nástrojů, aktivit a forem podpory, které v praxi přispívají ke snižování rizika budoucího předčasného odchodu ze vzdělávání.

Zkušenosti z realizace projektu prokazují, že **jádrem celého procesu je terénní práce** – první kontakt s rodinou, budování důvěry, podpora v domácím prostředí, aktivizace rodičů a společné hledání cesty ke vzdělávání a rozvoji dítěte. Terénní pracovníci přenášejí informace z praxe do multidisciplinárního týmu, který pak společně hledá optimální řešení situací jednotlivých rodin a nastavuje postupy, které eliminují duplicitu a posilují koordinovanou podporu.

Úspěšné fungování multidisciplinární spolupráce je možné pouze tehdy, pokud jsou zapojeni všichni aktéři podpory – mateřské školy, služby sociální práce, odborní specialisté i samotné rodiny. Stejně důležité je zajištění **udržitelného financování podpůrných pozic** v mateřských školách i zajištění týmu v neformálním předškolním vzdělávání. Pouze systematické, dlouhodobé a koordinované působení umožňuje vytvářet funkční přenos informací, reflektovat situaci v lokalitách, poskytovat kvalitní metodickou podporu a včas reagovat na rizikové faktory ohrožení dětí.

Projekt potvrzuje, že prevence budoucích předčasných odchodů ze vzdělávání **musí začínat již v předškolním věku**, kdy je možné cíleným rozvojem dítěte a aktivní podporou rodiny zásadně ovlivnit jeho další vzdělávací dráhu. Tato metodika představuje praktický návod, jak takovou podporu realizovat efektivně, odborně a v úzké spolupráci všech zapojených subjektů.

1) Projekt „Prevence předčasných odchodů u předškolních dětí v Ostravě

1.1 Cíle projektu

Hlavním cílem projektu *Prevence předčasných odchodů ze vzdělávání u předškolních dětí v Ostravě* bylo komplexně podpořit děti ze sociálně vyloučených lokalit ve věku 2–6 let tak, aby byly připravené na vstup do vzdělávacího systému, úspěšně se adaptovaly na podmínky mateřské školy a aby se díky včasné, koordinované a odborné podpoře významně snížilo riziko jejich budoucího předčasného odchodu ze vzdělávání. Projekt se zaměřil na děti, které v důsledku nepodnětného nebo nestabilního rodinného prostředí zaostávají v řečovém, kognitivním, sociálním či emočním vývoji, mají nepravidelnou docházku, nebo do mateřské školy vůbec nevstupují. Hlavním záměrem bylo umožnit těmto dětem pozitivní první vzdělávací zkušenost, předcházet jejich vyloučení z kolektivu a podpořit rodinu tak, aby byla schopna vzdělávání dítěte dlouhodobě udržet.

Dílčí cíle projektu vycházely z potřeb rodin a vzdělávacích institucí v lokalitách ORP Ostrava a zaměřovaly se na systematickou práci s dítětem, rodinou a institucemi. Patřilo mezi ně: zvýšení školní připravenosti a rozvoj řečových, kognitivních, sociálně-emočních dovedností dětí prostřednictvím individuálních a skupinových intervencí; aktivizace a motivace rodičů k podpoře vzdělávání jejich dětí; zajištění pravidelné docházky do mateřské školy; plynulý přechod dětí z neformálního vzdělávání do formální MŠ; propojení podpory v domácím prostředí, v neformálním centru a v mateřské škole; a vytvoření funkčního modelu multidisciplinární spolupráce mezi školami, rodinným centrem, sociálními službami a odbornými institucemi. Součástí cílového nastavení bylo také ověření účinných metod práce a jejich ukotvení v metodice, která bude využitelná i pro další subjekty v regionu.

Projekt byl realizován Rodinným a komunitním centrem Chaloupka, z. s., které zajišťovalo odborné řízení, provoz neformálního předškolního centra, terénní sociální práci a koordinaci multidisciplinárního týmu. Klíčovými partnery projektu byly čtyři mateřské školy působící v blízkosti sociálně vyloučených lokalit a dlouhodobě evidující vysoký počet dětí ohrožených školním neúspěchem: Mateřská škola Ostrava–Vítkovice, Prokopa Velikého 37, Mateřská škola Ostrava, Špálova 32, Mateřská škola Slezská Ostrava, Komerční 22a a Mateřská škola Slezská Ostrava, Záměstní 31. Tyto školy aktivně identifikovaly ohrožené děti, spolupracovaly s terénními pracovníky, sdílely informace o vzdělávacích potřebách dětí a zajišťovaly podporu přímo ve třídách hlavního vzdělávacího proudu. Partnerem projektu bez finančního příspěvku byl rovněž Magistrát města Ostravy, který poskytoval metodické vedení, data o situaci v lokalitách a systémovou podporu v rámci širší strategie prevence předčasných odchodů ze vzdělávání v ORP Ostrava.

1.2 Problematika předčasných odchodů ze vzdělávání u předškolních dětí v Ostravě

Předčasné odchody ze vzdělávání jsou v ostravském regionu dlouhodobým a závažným problémem. Jak vyplývá z dostupných analýz, zejména **Plánu sociálního začleňování Ostrava 2022–2027**, míra předčasných odchodů zde dosahuje **7,57 %**, tedy přibližně dvojnásobku krajského i celostátního průměru. Situace je nejkritičtější v lokalitách s vysokou mírou sociálního vyloučení, kde dochází k výrazné kumulaci rizikových faktorů – nízkého vzdělání rodičů, nedostatečných ekonomických zdrojů, jazykových bariér, nestability rodinného prostředí a nízké důvěry ve vzdělávací systém. První projev

těchto rizik však vznikají **již v předškolním věku**, což z něj činí klíčové období pro prevenci předčasných odchodů.

Analýzy i praxe ukazují, že hlavním problémem je **nedostatečná připravenost dětí ze sociálně vyloučeného prostředí na nástup do vzdělávacího systému**. V Ostravě nenavštěvuje mateřskou školu velká část dětí ve věku 3–6 let, přičemž absenci docházky zásadně ovlivňuje jejich budoucí úspěšnost. Z dat města vyplývá, že ve spádových oblastech partnerských školek se v roce 2023 více než 180 dětí nedostavilo ani k zápisu do povinného předškolního vzdělávání. Pro mnoho rodin představuje vzdělávání až třetí či čtvrtou prioritu, a bez intenzivní terénní práce a motivace tak děti do systému vůbec nevstoupí.

Děti, které do mateřské školy přicházejí, často **zaostávají v řečovém, kognitivním, sociálním a emočním vývoji a nejsou zralé na adaptaci v kolektivu**. U dětí přicházejících z romských rodin nebo ze slovenských romských osad se navíc vyskytuje jazyková bariéra – děti po nástupu mnohdy nerozumí učitelům ani vrstevníkům. V praxi to vede k tomu, že se dítě ve třídě cítí nekomfortně, nestíhá tempo ostatních a rychle prožívá první školní selhání. To následně negativně ovlivňuje jeho motivaci, chování a vztah ke vzdělání. Partnerské mateřské školy uvádějí desítky dětí ročně, které mají nepravidelnou docházku, selhávají v adaptaci nebo jsou ohrožené školním neúspěchem již v předškolním věku.

Důležitým faktorem je i **nedostatečná kapacita odborné podpory**. Mateřským školám chybějí pracovníci pro individuální práci s ohroženými dětmi, asistenti, terénní pracovníci či odborní specialisté (logoped, speciální pedagog), kteří by dokázali zásadní deficity včas zachytit a cíleně rozvíjet.

Významnou roli hraje i **nízká motivace rodičů**, kteří často nerozumí významu předškolního vzdělávání, nejsou schopni zajistit pravidelnou docházku, nemají prostředky na školkovné či vybavení, nebo nedokážou samostatně vyřídit žádosti o úlevy či podporu. Tam, kde se rodiny potýkají s chudobou, dluhy, nejistým bydlením či jazykovou bariérou, bývá vzdělávání dítěte odsouváno na okraj jejich priorit. Často nepříznivá socioekonomická situace rodiny zároveň nedává dětem dobrý základ pro vstup do vzdělávacího systému a bez komplexního řešení není možné tento stav zlepšit.

Neúspěch v předškolním vzdělávání se pak přenáší do školy – děti vstupují do první třídy již s výrazným vývojovým zpožděním, což vede k brzkému školnímu neúspěchu, nástupu rizikového chování, vzniku negativního vztahu ke vzdělání a následně k předčasným odchodům ze vzdělávání. Tento mechanismus je potvrzen jak místními daty, tak výzkumy Agentury pro sociální začleňování a PAQ Research, které upozorňují, že Ostrava patří k regionům s nejvyšší mírou školní neúspěšnosti v ČR.

Partnerské mateřské školy v projektu dlouhodobě upozorňují na to, že **bez posílení terénní práce, individuální podpory a mezioborové spolupráce není možné situaci zlepšit**. Chybí kapacity na podporu adaptačního procesu, práci s rodinou i cílené odborné intervence. Projekt proto reaguje na reálnou potřebu škol i města a staví na ověřené praxi předchozích let, kdy se propojování MŠ, neformálního předškolního centra a terénních pracovníků ukázalo jako efektivní cesta k prevenci školního selhávání a předčasných odchodů u nejmladších dětí.

1.3 Výběr partnerských mateřských škol

Výběr partnerských mateřských škol probíhal na základě analýzy potřeb v území, dlouhodobé statistiky nepravidelné docházky a identifikovaných projevů školní nepřipravenosti u dětí ze sociálně

vyloučených lokalit. Klíčovým faktorem byla také zkušenost Magistrátu města Ostravy, Rodinného a komunitního centra Chaloupka i jednotlivých mateřských škol s předchozími inkluzivními projekty,

které dlouhodobě upozorňovaly na rostoucí potřebu cílené podpory předškolních dětí v oblastech ohrožených sociálním vyloučením.

V první fázi mapování byly identifikovány mateřské školy nacházející se v bezprostředním spádu vyloučených lokalit Sirotcí, Jeremenkova osada a Erbenova ve Vítkovicích, Hrušov, Liščina, Zárubek a Kunčičky ve Slezské Ostravě a Zadní a Přední Přívoz v Moravské Ostravě a Přívozu. Právě z těchto území pochází velká část dětí, které do vzdělávacího systému buď nevstupují vůbec, nebo vstupují se závažnými deficity v sociální, řečové a kognitivní oblasti. Partnerské školy dlouhodobě čelí vysokému počtu dětí s nepravidelnou docházkou, školní nezralostí či nezajištěnými vzdělávacími podmínkami v rodině.

Výběr škol byl dále podpořen jejich ochotou a připraveností aktivně spolupracovat v rámci multidisciplinárního modelu podpory a ochotou implementovat nové metody práce s ohroženými dětmi a rodinami. Všechny zapojené školky vyjádřily potřebu personálního posílení o podpůrného pracovníka v rozsahu alespoň jednoho úvazku, což zásadně potvrdilo vhodnost jejich zařazení do projektu. Vzhledem k finančním limitům výzvy byl nakonec stanoven jeden úvazek podpůrného pracovníka na každou z partnerských mateřských škol, přičemž rozsah spolupráce i kapacity projektu byly vyhodnoceny jako realistické vzhledem k potřebám území i dostupným lidským zdrojům. Výběr škol také doporučil Magistrát města Ostravy vzhledem k povědomí aktérů inkluze o problematice ve zvolených lokalitách a mateřských školách.

Na základě všech uvedených kritérií byly do projektu zařazeny tyto mateřské školy:

- **Mateřská škola Ostrava-Vítkovice, Prokopa Velikého 37**
- **Mateřská škola Ostrava, Špálova 32**
- **Mateřská škola Slezská Ostrava, Komerční 22a**
- **Mateřská škola Slezská Ostrava, Záměstní 31**

Každá z těchto škol identifikovala desítky dětí ohrožených školním neúspěchem již v předškolním věku – ať už z důvodu nepravidelné docházky, špatné adaptace na kolektiv, nedostatečné jazykové či kognitivní úrovně, nebo celkové nepřipravenosti rodiny na spolupráci se vzdělávacím systémem. Zájem těchto mateřských škol o systémovou podporu a předchozí pozitivní zkušenost s terénní prací a inkluzivními projekty výrazně přispěly k jejich zařazení mezi klíčové partnery.

Výběr těchto čtyř školek tak odráží kombinaci **vysoké míry ohrožení dětí, kapacitní připravenosti škol a dlouhodobé potřeby v území**, čímž poskytuje pevný základ pro realizaci aktivit projektu i pro ověřování metod prevence předčasných odchodů ze vzdělávání u dětí ve věku zejm. 2–6 let.

1.4 Role partnera bez finančního příspěvku – Magistrátu města Ostravy

Zástupci Magistrátu města Ostravy disponují podrobnou znalostí situace v jednotlivých mateřských školách, v lokalitách se sociálním vyloučením i v síti služeb, které v území působí. Díky tomu jsou schopni poskytovat odborné poradenství, které má zásadní význam pro rámcové směřování podpory

a pro volbu institucí zapojených do spolupráce. Magistrát města Ostravy pravidelně poskytuje aktuální statistické údaje týkající se kapacit mateřských škol, docházky, zápisů a situace v jednotlivých

městských obvodech. Tyto informace jsou klíčové při identifikaci lokalit, kde je nutné intenzivněji zasáhnout, a pomáhají také určit, které mateřské školy je vhodné zapojit do spolupráce.

Na základě své znalosti území magistrát poskytuje doporučení, v nichž upozorňuje na specifické oblasti s vyšší koncentrací ohrožených rodin nebo na školky, které dlouhodobě pracují s dětmi se sociálním znevýhodněním a potřebují posílenou podporu. Současně nabízí cenná doporučení týkající se nastavování spolupráce mezi institucemi, vhodných postupů a metod práce či sdílení dobré praxe z jiných škol a organizací. Tato metodická podpora přispívá ke zkvalitnění práce všech zapojených subjektů a pomáhá rychleji a efektivněji reagovat na problémy, které se objevují v průběhu terénní práce nebo při spolupráci s předškolními zařízeními.

Významnou součástí role magistrátu je také pravidelná účast na jednáních multidisciplinárního týmu. MMO se do MDT nezapojuje přímo intervencemi směrem k rodinám či dětem, ale přináší odborný pohled na situaci v území a zajišťuje důležitý informační most mezi školami, sociálními službami a dalšími aktéry. Sdílí informace o dostupných službách, městských programech, kapacitách školských zařízení i o systémových překážkách, které je třeba společně řešit. Současně se podílí na moderaci komunikace mezi školami a službami, pomáhá řešit případy přesahující kompetence jednotlivých institucí a vstupuje do diskusí o vhodnosti zvolených metod práce i o dalším směřování podpory.

Důležitou součástí působení magistrátu je také jeho aktivní role v šíření dobré praxe a organizaci odborných setkání. Magistrát pravidelně pořádá tematické kulaté stoly, pracovní semináře a odborné konference, na kterých se setkávají zástupci mateřských škol, sociálních služeb, odborní specialisté, akademická sféra i neziskové organizace. Tato setkání vytvářejí prostor pro sdílení zkušeností, prezentaci inovativních metod práce, společné hledání systémových řešení v oblasti inkluzivního vzdělávání a debat nad aktuálními výzvami v území.

Díky těmto aktivitám magistrát posiluje propojení mezi jednotlivými aktéry, podporuje jejich profesní rozvoj a přispívá k budování jednotného odborného jazyka napříč sektory. Zároveň pomáhá přenášet zkušenosti z praxe do strategických úvah města a nastavovat dlouhodobě udržitelné mechanismy podpory dětí se sociálním znevýhodněním.

1.5 Potřebnost projektu

Problematika předčasných odchodů ze vzdělávání, nepravidelné docházky a nedostatečné školní připravenosti dětí z lokalit sociálního vyloučení je v Ostravě dlouhodobě známým a opakovaně popisovaným jevem. Data mateřských škol, Magistrátu města Ostravy i sociálních služeb jednoznačně ukazují, že **klíčové příčiny školního neúspěchu vznikají často už ve věku 2–6 let**, kdy rodina dítěte není schopna zajistit podnětné prostředí, pravidelný režim a podporu k postupnému zapojení do vzdělávacího systému.

Z podkladů partnerských MŠ i analýzy města vyplývá, že v dotčených obvodech každoročně desítky dětí **vůbec nenastupují do povinného předškolního vzdělávání** a mnoho dalších přichází do MŠ nepravidelně, bez základních řečových, sociálních či kognitivních dovedností. Školky identifikují vysoký počet dětí, které nejsou schopny adaptace na kolektiv, nejsou samostatné v sebeobsluze, neumí komunikovat či udržet pozornost a jejichž rodiče nejsou připraveni na aktivní spolupráci se školou.

Dosavadní systémová opatření se soustředila převážně na starší děti – žáky prvního a druhého stupně. Praxe z předchozího projektu **OP VVV – Podpora inkluzivního vzdělávání pro sociálně vyloučené lokality v Ostravě (realizace od roku 2020)** však ukázala, že bez práce s rodinou a dítětem **mnohem dříve** se v MŠ i ZŠ pouze „zachraňují“ důsledky, nikoliv příčiny neúspěchu.

Dlouhodobá zkušenost RKC Chaloupka, partnerských MŠ i Magistrátu města Ostravy navíc potvrzuje, že běžné kapacity mateřských škol **neumožňují intenzivní individuální práci s ohroženými rodinami**, ani systematickou intervenci v domácím prostředí. Přitom právě navázání důvěry, nastavení denního režimu, podpora rodičovských kompetencí a průběžná práce v rodině jsou pro dítě ze sociálně vyloučeného prostředí rozhodujícími faktory budoucí školní úspěšnosti.

Proto vznikla potřeba projektu, který:

- propojí **terénní sociální práci** s předškolním vzděláváním,
- vytvoří **bezpečný mezistupeň** pro děti nepřipravené na vstup do mateřské školy (neformální předškolní centrum),
- zajistí systematickou podporu dětí **přímo v mateřské škole**,
- ukotví **multidisciplinární spolupráci** všech aktérů,
- stabilizuje podpůrné pracovní pozice, které mateřským školám dlouhodobě chybí.

Projekt tak reagoval na zásadní potřebnost v území a přináší chybějící komplexní model péče o předškolní děti, který se zaměřuje nejen na dítě, ale i na jeho rodinný kontext a na školu, která dítě přijímá.

1.6 Cílová skupina projektu

Cílovou skupinu projektu tvoří především **předškolní děti ve věku 2–6 let**, které pocházejí ze sociálně znevýhodněného prostředí a žijí v lokalitách se zvýšeným výskytem sociálního vyloučení. Jedná se o děti, jejichž rodiny nejsou dlouhodobě schopny zajistit dostatečně podnětné, stabilní a bezpečné prostředí podporující jejich zdravý vývoj, vzdělávací potřeby a postupnou adaptaci na vzdělávací systém. Právě v raném věku těchto dětí se utvářejí zásadní kompetence – řečové, sociální, emoční, kognitivní a sebeobslužné – které mají zásadní vliv na jejich další vzdělávací dráhu.

V území zapojeném do projektu se každoročně potvrzuje, že významná část dětí přichází do mateřských škol **nepřipravená, nepravidelně docházející nebo vůbec nezapsaná**, což zásadně zvyšuje riziko jejich pozdějšího školního neúspěchu a následně i předčasného odchodu ze vzdělávání v povinné školní docházce. Analýza Magistrátu města Ostravy ukazuje, že **více než 180 dětí** v dotčených obvodech nenastoupilo ani k povinnému předškolnímu vzdělávání, což potvrzuje závažnost situace.

➤ Děti ohrožené školním neúspěchem

Projekt se zaměřuje na děti, u nichž je identifikováno jedno či více z těchto rizik:

- **výrazná nezralost** při vstupu do MŠ (nedostatečné řečové, sociální, emoční nebo kognitivní dovednosti),
- **nepřipravená nebo zcela chybějící docházka** do mateřské školy,
- **bez zkušenosti s kolektivem** dětí nebo strukturou vzdělávacího režimu,
- **nepodnětné domácí prostředí**, absence herních a vzdělávacích podnětů,

- **jazyková bariéra**, včetně dětí cizinců,
- **zvýšené riziko vyloučení z kolektivu MŠ**,
- děti, které reálně hrozí, že vstoupí do povinné školní docházky **bez adekvátní školní připravenosti**.

Partnerské mateřské školy identifikovaly v období zpracování projektové žádosti cca 6 měsíců před zahájením realizace, následující počty dětí ohrožených školním neúspěchem:

- **MŠ Ostrava–Vítkovice, Prokopa Velikého 37** – cca 40 ohrožených dětí; vysoký podíl dětí s nepravidelnou docházkou, děti z lokalit Sirotčí a Erbenova.
- **MŠ Ostrava, Špálova 32** – aktuálně 10 dětí s nepravidelnou docházkou a nízkými kompetencemi, očekávaný nárůst až na 17 dětí.
- **MŠ Slezská Ostrava, Komerční 22a** – cca 20 ohrožených dětí, často se slabými kompetencemi a nepravidelnou docházkou.
- **MŠ Slezská Ostrava, Záměstní 31** – cca 30 ohrožených dětí s velmi nízkými vstupními dovednostmi.

➤ **Primární cílová skupina – rodiče a rodiny v nepříznivé sociální situaci**

Podpora se zaměřuje na rodiny, které:

- žijí v sociálně vyloučených lokalitách (Sirotčí, Jeremenkova osada, Erbenova, Hrušov, Liščina, Zárubek, Kunčičky, Zadní a Přední Přívoz),
- nemají dostatečné kompetence pro podporu dítěte ve vzdělávání,
- nevládají nastavit a udržet rutinu docházky,
- mají omezené materiální podmínky,
- neumí komunikovat se školou,
- nemají prostředky či znalosti k zajištění vzdělávacích potřeb dítěte,
- nejsou motivováni nebo nevědí, jak vzdělávání podporovat,
- čelí problémům, které přímo ovlivňují vzdělávání jejich dítěte (zadluženost, špatné bydlení, nízká kvalifikace, jazyková bariéra).

V těchto územích žije podle analýzy města přibližně **3700 osob**; mnoho rodin je dlouhodobě ohroženo sociálním vyloučením a vzdělávací systém k nim proniká pouze částečně nebo vůbec.

Problematika předčasných odchodů ze vzdělávání u dětí ze sociálně vyloučených lokalit má komplexní charakter a její kořeny sahají hluboko do raného dětství. V Ostravě se jedná o dlouhodobý a systémový problém, který vyrůstá ze vzájemně propojených sociálních, ekonomických, vzdělávacích a kulturních faktorů. Tyto příčiny se kumulují v rodinách žijících v prostředí sociálního vyloučení a již od raného věku formují vývojové dráhy dětí, které později vstupují do mateřských škol výrazně znevýhodněné oproti svým vrstevníkům. Existují tzv. kořenové příčiny problému cílové skupiny:

1. Nepodnětné domácí prostředí a nízké vzdělání rodičů

Mnoho rodin v zapojených lokalitách žije v prostředí s nízkou mírou vzdělanosti, nízkou podporou dítěte ve vzdělávání a minimální znalostí vývojových potřeb malých dětí.

V domácnostech často chybí:

- knihy, pomůcky a vzdělávací materiály,
- pravidelný režim,
- systematická stimulace řeči a komunikace,
- hra s dítětem a vědomá výchovná interakce,
- motivace či schopnost podporovat dítě ve vzdělávání.

Tento kontext vede k opožďování dítěte již ve věku do 3 let, kdy mají být položeny základy řeči, sociálních dovedností a emoční stability.

2. Nepravidelná nebo chybějící docházka do MŠ

V ostravských lokalitách SVL je velmi časté, že děti:

- nastupují do MŠ pozdě (až v 5–6 letech),
- dochází nepravidelně nebo vůbec,
- nejsou přihlášeny ani k povinnému předškolnímu vzdělávání.

Nepravidelná docházka znamená, že dítě přichází do kolektivu bez zkušenosti s režimem, pravidly, socializací či autoritou, což vede k selhání adaptace.

3. Jazyková bariéra a absence kontaktu s češtinou

Velká část dětí, zejména z romských rodin a z rodin cizinců, vyrůstá v prostředí, kde:

- čeština není primárním jazykem,
- rodiče neumějí česky nebo ovládají jen základní komunikaci,
- dítě téměř nepřichází do kontaktu s češtinou mimo domácnost.

Po příchodu do MŠ pak dítě často nerozumí instrukcím ani vrstevníkům, což vede k frustraci, problémovému chování a rychlému vyloučení z kolektivu.

4. Socioekonomická zátěž rodiny a kumulace stresorů

Rodiny žijící ve vyloučených lokalitách často čelí:

- chudobě,
- nejistému bydlení,
- zadluženosti,
- nízkým pracovním příležitostem,
- sociální izolaci,
- vyloučení z mainstreamových služeb.

Tyto podmínky způsobují vysokou míru stresu, který rodičům znemožňuje věnovat dítěti potřebnou pozornost, podporu a stabilitu. V takových domácnostech je vzdělávání dítěte až třetí nebo čtvrtou prioritou – až po řešení základních existenčních potřeb.

5. Nedostatečné rodičovské kompetence a nízká motivace ke vzdělávání

Mnoho rodičů nemá:

- zkušenost s úspěchem ve vzdělávání,
- představu o významu předškolní docházky,
- dovednosti ke komunikaci se školou,
- schopnost podporovat adaptaci dítěte,
- dovednosti nastavit rutinu, režim a strukturu dne.

Proto dochází k nepravidelné docházce, opožděným zápisům nebo úplnému vyřazení dítěte z MŠ.

6. Systémové bariéry – chybějící propojení terénní práce a MŠ

Mateřské školy dlouhodobě nemají kapacity ani odborné pozice, které by umožňovaly:

- individuální práci s dítětem,
- pravidelný kontakt s rodinou,
- práci v terénu,
- včasné podchycení rizik,
- soustavou komunikaci s odbornými institucemi.

Doposud chyběl jednotný systém, který by propojil školu, rodinu a sociální služby do jednoho funkčního podpůrného rámce.

7. Oslabené kompetence dětí při vstupu do MŠ

Děti přicházejí:

- bez rozvinuté řeči,
- s nízkou úrovní porozumění,
- se slabou emoční regulací,
- bez zkušeností s vrstevníky,
- bez základních sebeobslužných návyků,
- s minimální schopností řídit své chování.

To vede k jejich rychlému vyloučení z kolektivu a k prvnímu školnímu selhání, které negativně ovlivňuje celý jejich budoucí vzdělávací vývoj.

Tyto faktory společně vytvářejí **vysoké riziko školního neúspěchu už v raném věku**, a proto je nezbytné realizovat komplexní, koordinovaný model podpory — což je právě cílem projektu.

Projekt předpokládá intenzivní práci s rodinou po dobu **6 až 22 měsíců**, přičemž cílem bylo:

- aktivizovat rodinu,
- stabilizovat domácí prostředí,
- zvýšit rodičovské kompetence,

- vytvořit pozitivní vztah mezi rodinou a vzdělávací institucí,
- zajistit pravidelnou docházku a postupnou adaptaci dítěte.

Časová dotace, intenzita práce a návaznost mezi terénní prací, neformálním předškolním centrem a mateřskými školami byla nastavena tak, aby došlo k **odstranění nebo podstatnému snížení školní nezralosti, zvýšení docházky a posílení postoje rodin k hodnotě vzdělávání**, což je hlavní předpoklad prevence budoucích předčasných odchodů ze vzdělávání.

1.7 Model řešení projektu

Model řešení projektu vychází z dlouhodobých zkušeností organizace RKC Chaloupka, partnerských mateřských škol a z úspěšných principů předchozího projektu **Podpora inkluzivního vzdělávání pro sociálně vyloučené lokality v Ostravě (OP VVV, 2020–2023)**. Na základě těchto zkušeností bylo potvrzeno, že efektivní prevence předčasných odchodů ze vzdělávání musí začínat **v raném a předškolním věku**, být **komplexní** a musí propojit **rodinu – dítě – předškolní vzdělávání – odborné a sociální služby** do jednoho koordinovaného podpůrného systému.

Model je postaven na třech úrovních podpory dítěte a rodiny a na jedné úrovni nadstavbové – systémově-koordinanční. Tyto úrovně na sebe navazují a vytvářejí plynulou vzdělávací dráhu dítěte od prvního kontaktu v domácím prostředí až po úspěšné začlenění do mateřské školy a hlavního vzdělávacího proudu.

1. Úroveň – Terénní práce v domácím prostředí (první kontakt, důvěra, stabilizace rodiny)

Terénní sociální pracovník a terénní pracovník inkluze jsou prvními aktéry, kteří vstupují do rodiny. Tato fáze je klíčová, protože děti z cílové skupiny často nemají žádný kontakt se vzdělávací institucí a rodina není motivovaná či připravená.

Hlavní funkce terénní práce:

- navázání důvěry s rodičem i dítětem,
- zmapování rodinné situace a konkrétních bariér (chudoba, bydlení, dluhy, jazyková bariéra, absence režimu),
- podpora rodiče v nastavování pravidelného denního režimu,
- individuální poradenství (finanční, sociální, výchovné),
- příprava rodiny na vstup dítěte do neformálního centra nebo MŠ,
- motivace rodičů ke spolupráci s institucemi.

Terénní práce zajišťuje, že rodina vůbec **vstoupí do systému podpory** – což je historicky největší slabina v území.

2. Úroveň – Neformální předškolní centrum (NPC) – přípravná fáze na mateřskou školu (MŠ)

Neformální předškolní centrum funguje jako **bezpečný mezistupeň** pro děti, které nejsou připravené na vstup do mateřské školy, nebo jejichž rodiče nejsou připraveni na pravidelnou docházku do MŠ.

V NPC dítě získává:

- pravidelný režim a strukturované aktivity,
- cílený rozvoj řečových, kognitivních, sociálních a emočních dovedností,
- zkušenost s kolektivem dětí,
- nácvik sebeobsluhy a školních návyků,
- odborné intervence (speciální pedagog, logoped, odborní specialisté),
- bezpečné prostředí pro adaptaci na autoritu dospělého.

Zároveň NPC umožňuje práci s rodičem:

- sledování pokroku dítěte,
- konzultace s odborníky,
- podpora ve výchovných kompetencích,
- příprava na zápis a pravidelnou docházku do MŠ.

Dítě z NPC přechází do MŠ **lépe adaptované**, sebejistější a s rozvinutějšími dovednostmi.

3. Úroveň – Podpora dítěte v mateřské škole (adaptace, pravidelná docházka, individuální práce)

Třetí úroveň podpory probíhá v partnerských mateřských školách. Terénní pracovník inkluze pracuje přímo s dětmi ve třídě, podporují učitele a aktivně zapojují rodiče.

Tato fáze zahrnuje:

- intenzivní podporu při adaptaci dítěte na třídu,
- dohled nad pravidelnou docházkou a komunikaci s rodinou,
- individuální práci s dítětem přímo ve třídě,
- společné setkání rodič–učitel–pracovník inkluze,
- řešení krizových situací v rodině, které mají dopad na dítě,
- spolupráci při přechodu dítěte do posledního ročníku MŠ a následně do ZŠ.

Cílem je, aby se dítě ve třídě **udrželo, zažívalo úspěch**, nebylo vyloučeno z kolektivu a aby rodič pochopil smysl pravidelné docházky a domácí přípravy.

4. Úroveň – Multidisciplinární spolupráce (koordinace, sdílení, systém)

Čtvrtou, nadřazenou úrovní je **multidisciplinární tým**, který propojuje:

- RKC Chaloupka,
- partnerské MŠ,
- odborné specialisty,
- sociální a jiné služby,
- zdravotní služby,
- OSPOD,
- Magistrát města Ostravy.

Jeho role je:

- koordinace intervencí mezi institucemi,
- sdílení informací a sjednocení postupů,
- předcházení duplicitám,
- včasné podchycení nových rizik,
- metodická podpora pracovního týmu,
- zajištění kontinuity podpory dítěte napříč úrovněmi.

Tato jednotná koordinace je nezbytnou podmínkou pro funkčnost celého modelu.

Principy, na kterých je model postaven

Model řešení projektu je založen na následujících principech:

- **časná intervence** (začíná v rodině již ve věku 2–3 let),
- **kontinuita podpory** (terén – NPC – MŠ),
- **intenzivní práce s rodinou,**
- **respektující a bezpečné prostředí,**
- **propojování institucí,**
- **nepřetržitá komunikace mezi aktéry,**
- **flexibilita podpory podle potřeb dítěte,**
- **zaměření na rozvoj klíčových kompetencí dítěte pro MŠ,**
- **prevence místo sanace selhání.**

Výsledek modelu

Model jako celek umožňuje:

- plynulou adaptaci dítěte na vzdělávací systém,
- odstranění nebo výrazné zmírnění školní nezralosti,
- pravidelnou docházku do MŠ,
- stabilizaci rodiny a posílení rodičovských kompetencí,
- zajištění včasných odborných intervencí,
- těsnější propojení služeb v území,

- prevenci budoucích předčasných odchodů ze vzdělávání.

Projekt tak vytváří **komplexní, propojený a udržitelný model podpory** předškolních dětí, který řeší příčiny problému, nikoli až jeho důsledky.

1.8 Klíčové aktivity projektu pro práci s cílovou skupinou

Neformální předškolní centrum

Neformální předškolní centrum představuje základní prvek rané prevence školního neúspěchu a funguje jako nezastupitelný mezistupeň mezi domácím prostředím dítěte a formálním vzdělávacím systémem mateřské školy. Je určeno zejména pro děti ve věku 2-5 let, které vzhledem ke svým řečovým, kognitivním, sociálním či emočním obtížím, a často také vzhledem k nepodnětnému domácímu prostředí, nejsou připraveny na nástup do mateřské školy nebo jejichž rodiče zatím nedokážou zajistit pravidelnou docházku.

Činnost centra kombinuje prvky terénní sociální práce, vzdělávacích aktivit a systematické spolupráce s rodinou. Terénní sociální pracovník navazuje s rodinou první kontakt, buduje důvěru, pravidelně navštěvuje domácí prostředí a poskytuje podporu při řešení bariér, které brání dítěti v jeho rozvoji a připravenosti na vzdělávání. Přímou v centru probíhají individuální i skupinové vzdělávací aktivity zaměřené na rozvoj řeči, jemné i hrubé motoriky, sociálních dovedností, kognitivních funkcí a emoční stability. Do práce vstupují také odborní specialisté – například speciální pedagog, logoped nebo psycholog – kteří poskytují cílené intervence a přispívají k odbornému hodnocení dítěte.

Součástí aktivity je systematické sledování a vyhodnocování pokroku dítěte, příprava na zápis do MŠ, rozvoj rodičovských kompetencí a nabídka komunitních aktivit podporujících vztah rodiny ke vzdělávání. Neformální centrum vytváří bezpečný prostor, kde si dítě může postupně osvojovat pravidla a rutiny kolektivního prostředí, což významně snižuje riziko selhání při vstupu do mateřské školy a následně i riziko budoucího předčasného odchodu ze vzdělávání.

Prevence předčasných odchodů ze vzdělávání v mateřských školách

Tato klíčová aktivita přímo navazuje na práci v terénu a v neformálním předškolním centru a zajišťuje podporu dětí v prostředí partnerských mateřských škol. Jejím hlavním cílem je předcházet prvním školním selháním, podpořit hladkou adaptaci a zajistit, aby dítě dokázalo v kolektivu obstát a dlouhodobě udržet pravidelnou docházku.

Terénní pracovník inkluze působí přímo ve třídách MŠ a pracuje individuálně s dítětem, které vykazuje obtíže v adaptaci, komunikaci, pravidelném docházení či v jiných oblastech důležitých pro úspěšné začlenění do vzdělávacího procesu. Podporuje děti, a to formou nácviku klíčových dovedností, přímé asistence ve třídě i cílených aktivit vycházejících z individuálního plánu podpory.

Neméně důležitá je intenzivní práce s rodiči, kterou terénní pracovník zajišťuje ve spolupráci s učitelkami a vedením mateřské školy. Rodinám pomáhá porozumět vzdělávacím požadavkům, motivuje je ke spolupráci s MŠ a podporuje je v řešení překážek vedoucích k nepravidelné docházce

či opakovaným absencím. Díky pravidelné komunikaci mezi školou, rodinou a týmem terénních pracovníků je možné rychle reagovat na obtíže dítěte a zajišťovat potřebné intervence.

Součástí aktivity je také podpora dítěte při důležitých přechodech – mezi třídami, mezi režimy dne či při změně vzdělávacího prostředí. Aktivita tak přispívá k tomu, aby dítě zůstalo v hlavním vzdělávacím proudu, mělo pozitivní zkušenost se školou a nevytvořilo si negativní vztah ke vzdělávání, který bývá častým předpokladem pozdějšího předčasného odchodu ze školy.

Multidisciplinární spolupráce

Multidisciplinární spolupráce tvoří systémový rámec celého projektu a propojuje všechny zapojené aktéry v území tak, aby podpora dítěte a rodiny byla souvislá, koordinovaná a efektivní. Tato aktivita je zásadní pro prevenci duplicit, předávání informací a zajištění jednotných postupů mezi institucemi.

Pravidelná setkávání multidisciplinárního týmu sdružují zástupce mateřských škol, neformálního předškolního centra, terénních pracovníků, odborníků, sociálních služeb, OSPOD, magistrátu i dalších organizací, které se podílejí na vzdělávací či sociální podpoře rodin. Na těchto setkáních jsou sdíleny relevantní informace, plánovány koordinované intervence a vyhodnocovány průběžné pokroky dítěte i rodiny – vždy s důrazem na ochranu osobních údajů a respektování kompetencí jednotlivých aktérů.

Multidisciplinární tým také poskytuje metodickou podporu pracovníkům v území, vytváří jednotné metodické postupy a zajišťuje včasné řešení nově vznikajících rizik. Zásadní roli hraje při přechodu dítěte z neformálního prostředí do mateřské školy, kdy koordinuje předávání informací a nastavuje odpovídající podporu přímo v MŠ.

Tato aktivita vytváří funkční a stabilní síť spolupráce, která nahrazuje dříve fragmentované postupy jednotlivých institucí a umožňuje poskytovat rodinám komplexní podporu bez prodlev, nesouladu či duplicit.

2) Osvědčené metody práce s rodinami s předškolními dětmi ohroženými předčasnými odchody ze vzdělávání

Tato kapitola shrnuje klíčové, v praxi ověřené metody práce, které se ukázaly jako nejefektivnější při podpoře rodin a dětí předškolního věku v sociálně znevýhodněném prostředí, zejména v kontextu prevence budoucích předčasných odchodů ze vzdělávání. Metody vycházejí z dlouhodobé práce v sociálně vyloučených lokalitách, z realizace projektů v oblasti inkluzivního vzdělávání a

Společným jmenovatelem všech popsaných metod je **včasné vyhledání ohrožených rodin, systematická podpora v přirozeném prostředí dítěte, posilování rodičovských kompetencí, odborné intervence, úzká spolupráce mezi institucemi a kontinuita podpory při přechodu dítěte do MŠ.**

Jednotlivé podkapitoly zachycují celý proces podpory – od prvního kontaktu až po práci přímo ve třídách mateřských škol:

1. Identifikace ohrožených rodin
2. Terénní práce
3. Doprovázení a poradenství
4. Sociální práce s rodinou
5. Skupinové aktivity v neformálním předškolním centru
6. Individuální intervence odborných specialistů
7. Komunitní akce
8. Intervence ve třídách mateřských škol

2.1 Identifikace ohrožených rodin

Identifikace v terénu

Terénní pracovníci představují nejdůležitější zdroj identifikace ohrožených rodin. V projektu tuto roli zajišťují:

- **terénní sociální pracovník neformálního předškolního centra,**
- **terénní pracovníci partnerských mateřských škol.**

Terénní sociální pracovník navštěvuje **všechny vyloučené lokality v dopadové oblasti projektu** napříč Ostravou. Zaměřuje se na rodiny s dětmi ve věku zejména 2–6 let, které nejsou v kontaktu s mateřskou školou, nevykazují žádné vzdělávací návyky nebo se dlouhodobě potýkají s komplexními sociálními problémy.

Terénní pracovníci MŠ identifikují rodiny žijící **v bezprostředním okolí jednotlivých partnerských mateřských škol**, kde je riziko školní nezralosti a nepravidelné docházky nejvyšší.

V rámci této činnosti pracovníci:

- navazují první kontakt s rodiči,
- zjišťují situaci rodiny a vzdělávací potřeby dítěte,
- sledují rizikové faktory (nepřítomnost dítěte v kolektivních aktivitách, chybějící režim, nedostatek podnětů v domácím prostředí),
- motivují rodiče k zapojení dítěte do mateřské školy nebo neformálního předškolního centra,
- informují rodiny o možnostech pomoci a doprovázejí je v počáteční fázi spolupráce.

Identifikace prostřednictvím spolupracujících institucí

Významnou roli v identifikaci hrají instituce, které pracují s ohroženými rodinami dlouhodobě a mají přímý vhlad do jejich životní situace. Terénní sociální pracovník je s těmito subjekty v pravidelném kontaktu a dochází tak k efektivnímu doporučování rodin do projektu.

Mezi klíčové spolupracující organizace patří:

OSPOD (orgán sociálně-právní ochrany dětí)

Doporučuje rodiny s dlouhodobými problémy v péči, s nepravidelnou docházkou do mateřské školy, s kumulovanými sociálními problémy nebo s rizikem zanedbávání dítěte.

Neziskové organizace působící v lokalitách

- **OMAMy** – působící v rané péči a podpoře matek nejmenších dětí, po ukončení vlastních intervencí doporučují rodiny ke spolupráci
- **Vzájemné soužití o. p. s.** – dlouhodobě pracující v komunitách, často přicházející do kontaktu s rodinami izolovanými od vzdělávacího systému.
Tyto organizace doplňují projekt zejména v identifikaci rodin s nízkou vzdělávací podporou a v oblasti individuálních odborných aktivit.

Azylové domy a pobytové služby v Ostravě

Identifikují rodiny v akutním ohrožení, které často nemají stabilní bydlení, režim ani pravidelnou docházku do školy.

Odborní specialisté

Speciální pedagogové, terapeuti, etopedi a psychologové upozorňují na děti s vývojovými nebo emočními obtížemi, které potřebují intenzivnější vzdělávací podporu, doporučují spolupráci zejména s neformálním předškolním centrem.

Sociálně aktivizační služby a pracovníci pěstounské péče

Identifikují děti v náhradní rodinné péči nebo rodiny řešící dlouhodobou sociální nestabilitu.

Spolupráce s širokou škálou služeb zajišťuje, že projekt zachytí i rodiny, které nejsou viditelné pro školské prostředí nebo běžné sociální služby.

Příklad spolupráce s institucí:

Jedním z nejlépe fungujících příkladů je spolupráce s azylovými domy pro matky s dětmi v Ostravě, konkrétně s Charitním domem sv. Zdislavy (Charita Ostrava) a Azylovým domem pro matky s dětmi na ulici Budečská 3. Tyto služby zajišťují ubytování, krizovou stabilizaci a sociální podporu ženám a dětem, které opustily nevyhovující, nebezpečné nebo zcela nestabilní prostředí.

Při příjmu nové rodiny mapují sociální pracovníci azylového domu také situaci dětí – včetně toho, zda navštěvují mateřskou školu nebo jiné předškolní zařízení. Právě tato prvotní fáze představuje ideální okamžik k identifikaci ohrožených dětí.

Pokud sociální pracovníce zjistí, že dítě není zapsáno do mateřské školy, nikdy do ní nedocházelo, docházka byla přerušena nebo dítě vykazuje výrazné obtíže, informuje o této skutečnosti terénní sociální pracovníci podpůrné organizace. Kontakt probíhá obvykle velmi hladce, protože mezi službami existuje navázaná a dlouhodobě funkční spolupráce. Terénní sociální pracovníce následně kontaktuje matku, představí jí formy podpory, které jsou k dispozici, a domluví osobní schůzku – buď přímo na půdě azylového domu, nebo v neformálním předškolním centru. Tento krok je zásadní: rodina má

možnost potkat se s pracovníkem, který bude jejich situaci doprovázet, v prostředí, které je pro ně bezpečné a známé.

Během prvního kontaktu se terénní sociální pracovnice zaměřuje nejen na dítě a jeho potřeby, ale i na celkovou stabilitu rodiny. Zjišťuje míru podpory, kterou rodina potřebuje, mapuje její silné stránky i bariéry a navrhuje další postup. Pokud se rodiče rozhodnou dítě zapojit do neformálního předškolního centra, pracovník jim vysvětlí režim, adaptační postupy i možnosti odborné individuální intervence. Dítě tak získává přístup k podpoře, která mu pomůže postupně nastavit pravidla, rutinu a základní předškolní dovednosti, aniž by bylo vystaveno okamžitým a náročným požadavkům mateřské školy.

Spolupráce s azylovými domy probíhá na bázi kontinuální výměny informací. Sociální pracovnice azylového domu průběžně informují terénní sociální pracovníci o nových rodinách, o změnách v jejich situaci, o krizích, stěhování nebo jiných faktorech, které mohou ovlivnit docházku dítěte. Naopak terénní sociální pracovnice poskytují zpětnou vazbu o průběhu podpory dítěte a rodiny, sdílí informace o docházce, pokrocích a případných potřebách navazujících služeb. Tím je zajištěno, že rodina není osamocena v procesu stabilizace a že jednotlivé služby navazují v logickém sledu.

Velkým přínosem tohoto modelu je skutečnost, že děti jsou zachyceny velmi brzy – často v období velké životní změny, která přináší největší riziko vypadnutí z jakéhokoli vzdělávacího režimu. Pokud by tato rodina nebyla zachycena hned v azylovém domě, je velmi pravděpodobné, že by dítě zůstalo dlouhé měsíce nebo dokonce roky mimo jakoukoli vzdělávací strukturu. Díky včasnému propojení služeb se však dítě může rychle zapojit do bezpečného, flexibilního a podporujícího prostředí, které je pro něj prvním krokem k úspěšnému začlenění do vzdělávacího systému.

Je důležité zdůraznit, že tento model spolupráce není omezen pouze na azylové domy. Stejným způsobem funguje i spolupráce s dalšími organizacemi, například s OMAMami, Vzájemným soužitím, sociálně aktivizačními službami, pěstounskými organizacemi, terénními programy ve vyloučených lokalitách či pracovišti OSPOD. Všude tam se objevují rodiny, které nespolupracují s mateřskými školami, děti, které neprocházejí žádnou přípravou, nebo rodiče, kteří nevědí, jak dítě do MŠ zapsat či adaptovat. Princip je tedy vždy stejný: služba, která rodinu zná, upozorní na její potřeby, terénní sociální pracovník situaci převzme a zajistí rodině cestu k podpoře.

Tento mechanismus představuje jeden z nejúčinnějších způsobů včasné identifikace ohrožených dětí a zajištění jejich přístupu k předškolní podpoře. Díky němu se daří zachytit děti, které by jinak do vzdělávacího systému vstoupily pozdě, přetížené, nepřipravené a často s první negativní zkušeností, která výrazně zvyšuje riziko jejich budoucího předčasného odchodu ze vzdělávání.

Identifikace v mateřských školách

Partnerské mateřské školy identifikují ohrožené děti různě dle vlastních nastavených metod, ať už na základě dotazníku či na základě přímého pozorování a každodenní interakce s dítětem a s rodinou.

Nejčastěji jde o děti:

- s výraznými obtížemi v adaptaci,
- s opožděným řečovým, kognitivním nebo sociálním vývojem,
- s vysokou absencí nebo nepravidelnou docházkou,
- jejichž rodiny nejsou schopny zajistit základní podmínky pro docházku,

- které jsou v riziku vyloučení z třídního kolektivu.

Mateřské školy rovněž doporučují spolupráci u **mladších sourozenců** dětí, které již byly vyhodnoceny jako ohrožené. Tím se zajišťuje prevence opakování potíží u dalších dětí v rodině.

Rodiny přicházející na základě doporučení

Další významnou skupinu tvoří rodiny, které se do projektu hlásí **na základě doporučení jiných rodičů**, sousedů, komunitních pracovníků nebo odborníků, kteří znají pozitivní výsledky projektu.

V komunitách, kde panuje nedůvěra vůči institucím, hraje osobní doporučení zásadní roli – pokud se některé rodině podaří zlepšit situaci a dítě uspěje v předškolním vzdělávání, motivuje to další rodiče, aby se zapojili.

Identifikace prostřednictvím veřejných prezentací projektu a odborných platform

Součástí identifikace ohrožených rodin je také **aktivní prezentace projektu v odborném prostoru**, která významně přispívá k jeho viditelnosti a k budování sítě mezi odborníky, institucemi a organizacemi napříč sektory, které doporučují ohrožené rodiny a děti k podpoře. Projekt je dlouhodobě představován na profesních setkáních, konferencích a platformách zaměřených na ranou péči, sociální služby, inkluzivní vzdělávání a podporu rodin.

Cílem těchto vystoupení je:

- představit průběžné výsledky projektu,
- sdílet dobrou praxi v oblasti prevence předčasných odchodů ze vzdělávání,
- popsat funkční přístupy terénní práce a multidisciplinární spolupráce,
- podpořit mezioborovou diskuzi o systémových opatřeních,
- informovat odborníky o možnostech předávání rodin do projektu.

Díky účasti na těchto platformách často dochází k **novým doporučením rodin**, které mají děti ve věku do 6 let a potřebují podporu při adaptaci na vzdělávací systém. Ozývají se zejména pracovníci neziskových organizací, sociálních služeb, pedagogové, zástupci OSPOD či odborní specialisté, kteří vědí o rodinách vhodných pro zapojení do projektu.

Významné prezentace projektu

21. 11. 2024 – Kulatý stůl „Rané dětství – příležitost, která nepočká“

Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR

Projekt byl prezentován v rámci odborné diskuse o systémové podpoře raného dětství. Byly představeny hlavní cíle projektu, metodické nastavení i první zjištění z terénu, zejména bariéry v přístupu k předškolnímu vzdělávání u rodin v sociálním vyloučení. Prezentace otevřela debatu o nutnosti mezíresortní spolupráce a o posilování dostupných služeb pro rodiče s malými dětmi.

13. 11. 2024 – Konference „Desegregace ve vzdělávání“

Magistrát města Ostravy

Na konferenci pořádané Magistrátem města Ostravy byl projekt zasazen do kontextu ostravského vzdělávacího systému. Představení se zaměřilo na práci projektu v lokalitách, kde je vysoké riziko segregace v mateřských školách, a ukázalo, jak projekt přispívá k integraci dětí, které nejsou před vstupem do mateřských škol dostatečně připravené nebo nejsou do žádné instituce zařazené.

14. 3. 2025 – Konference „Desegregace ve vzdělávání“ – pokračující odborné vstupy

Magistrát města Ostravy

V navazující konferenci byly sdíleny aktualizované statistiky, informace o zapojených rodinách a výstupy z terénní práce. Velký prostor byl věnován příkladům dobré praxe z neformálního předškolního centra, ukázkám z odborných individuálních intervencí a zkušenostem s mezioborovou spoluprací v Ostravě.

13. 6. 2025 – Platforma včasné péče, severomoravská sekce

Na setkání Platformy včasné péče byl projekt představen odborníkům z oblasti sociálních služeb, zdravotnictví a vzdělávání. Prezentace zdůraznila roli včasné identifikace ohrožených dětí, význam terénní práce při navazování kontaktu s rodinami a důležitost koordinace služeb při podpoře nejmladších dětí.

Přínos odborných prezentací pro identifikaci rodin

Prezentace projektu na těchto akcích významně přispěly:

- k jeho široké **viditelnosti** mezi odborníky,
- k **rozšíření sítě doporučujících subjektů**,
- k **propagaci efektivních metod práce** s ohroženými rodinami,
- k **propojování aktérů** napříč školskou, sociální a zdravotní sférou,
- k **identifikaci rodin**, které by se jinak k projektu nedostaly.

Díky tomu dochází k efektivnějšímu vyhledávání a zachycování ohrožených rodin, jejichž děti se nacházejí mimo vzdělávací systém.

Výsledek identifikace

Výstupem celého procesu identifikace je posouzení, zda rodina:

- splňuje kritéria ohrožení,
- má vůli ke spolupráci,
- potřebuje podporu v terénu, neformálním předškolním centru nebo v mateřské škole,
- vyžaduje intenzivní odbornou intervenci či sociální stabilizaci.

Identifikace tak představuje bránu do podpůrného systému a přirozeně navazuje na další podkapitoly této metodiky: terénní práci, doprovázení, sociální podporu, vzdělávací aktivity a odborné intervence.

2.2 Terénní práce

Terénní práce tvoří jeden z nejzásadnějších pilířů systému prevence předčasných odchodů ze vzdělávání u dětí předškolního věku. V projektu plní funkci prvního kontaktu s rodinou a představuje metodu, která umožňuje efektivně oslovit ty domácnosti, jež se z různých důvodů nacházejí mimo dosah vzdělávacích institucí i sociálních služeb. Díky terénní práci je možné získat reálný obraz o životní situaci dítěte, o podmínkách, ve kterých vyrůstá, i o bariérách, které brání jeho pravidelné docházce do předškolního zařízení. Právě tato forma práce umožňuje budovat vzájemnou důvěru mezi pracovníkem a rodinou — a bez navázaného vztahu nelze očekávat aktivní zapojení rodičů ani žádnou hlubší změnu v jejich přístupu ke vzdělávání dítěte.

V projektu se terénní práce uskutečňuje prostřednictvím dvou typů pracovníků: terénního sociálního pracovníka neformálního předškolního centra a terénních pracovníků inkluze působících v partnerských mateřských školách. Obě role se vzájemně doplňují, společně vytvářejí most mezi rodinou, neformálním vzděláváním a mateřskou školou a zajišťují kontinuitu podpory dítěte napříč prostředím.

Terénní sociální pracovník je odborníkem, který se pravidelně pohybuje přímo v sociálně vyloučených lokalitách v Ostravě. Jeho úkolem je vyhledávat rodiny s dětmi předškolního věku, navázat s nimi kontakt a postupně budovat důvěru. Často se jedná o rodiny, které se dlouhodobě vyhýbají kontaktu s institucemi, mají negativní zkušenost s veřejnými službami nebo nerozumějí tomu, jaký význam má předškolní vzdělávání pro budoucí úspěchy dítěte. V mnoha případech pracovník využívá podporu peer pracovníků či osob přirozeně spjatých s komunitou, které mají schopnost oslovit rodiny právě díky své místní znalosti a důvěryhodnosti. Terénní pracovník v průběhu jednotlivých návštěv sleduje situaci dítěte i rodiny, nabízí poradenství, předává informace o možnostech podpory a motivuje rodiče k zařazení dítěte do neformálního předškolního centra či mateřské školy. Součástí jeho práce je také doprovázení rodin — nejen fyzické, například při zápisu do MŠ či při prvních návštěvách, ale i symbolické, kdy rodině poskytuje oporu v procesu adaptace dítěte i při komunikaci s institucemi.

Terénní pracovníci inkluze, kteří působí přímo v partnerských mateřských školách, rozšiřují terénní práci o další rovinu. Jejich hlavním úkolem je podpořit dítě při adaptaci v mateřské škole a zároveň pracovat s rodiči v jejich domácím prostředí, pokud dítě čelí obtížím, které mohou vést k nepravdělné docházce nebo dokonce k odchodu z předškolního vzdělávání. Tito pracovníci navštěvují rodiny zejména v případech, kdy dítě nastoupilo do školky nepravdělně, potýká se s častými absencemi nebo rodiče nezvládají ranní rutiny spojené s pravidelnou docházkou. Pracovníci jim pomáhají zorientovat se v organizačních nárocích mateřské školy, posilují jejich kompetence, vysvětlují význam docházky pro vývoj dítěte a podporují je při řešení bariér, které pravidelnou účast komplikují — od finančních problémů až po nedostatečný režim dne.

Významnou část práce pracovníků inkluze představuje podpora dítěte přímo ve třídě. Jsou přítomni v adaptačním období, pomáhají dítěti orientovat se v pravidlech kolektivu, podporují jeho začlenění mezi vrstevníky a pomáhají učitelům pracovat s dětmi, které přicházejí z nepodnětného prostředí s nedostatečně rozvinutými řečovými, sociálními či emočními dovednostmi. Současně pravidelně komunikují s rodiči, informují je o pokrocích dítěte a propojují je s terénním sociálním pracovníkem, pokud je zapotřebí komplexnější podpora celé rodiny.

Terénní práce má zásadní význam také při odstraňování bariér, které brání dítěti v pravidelném vzdělávání. V rodinách se často kumulují problémy, jako je nejistota bydlení, absence dopravních možností, finanční potíže, nízké rodičovské kompetence nebo napjaté vztahy s institucemi. Pracovníci pomáhají rodičům vyřídit nutné dokumenty, komunikují s úřady, podporují rodinu v řešení sociální situace a zároveň posilují její schopnost vlastní aktivity. Součástí terénní práce je také pravidelný kontakt s odborníky, institucemi a sociálními službami, které mohou do podpory rodiny vstoupit — OSPOD, sociálně aktivizační služby, terapeuti, organizace pracující s rodinami v lokalitách a další subjekty.

Terénní práce se uskutečňuje systematicky, dlouhodobě a s ohledem na individuální situaci každé rodiny. Její hlavní přidanou hodnotou je schopnost vytvořit kontinuitu mezi rodinným prostředím, neformálním vzděláváním a mateřskou školou, čímž zajišťuje, že dítě při vstupu do vzdělávacího systému nezažije své první selhání. Právě toto první selhání bývá klíčovým momentem, který může negativně ovlivnit vztah dítěte ke škole a stát se prvním krokem k jeho budoucímu předčasnému odchodu ze vzdělávání.

Terénní práce tak představuje most mezi světem rodiny a vzdělávacími institucemi. Je nástrojem, který umožňuje dětem z nejvíce ohroženého prostředí získat zkušenost s podporujícím vzdělávacím prostředím, posílit své dovednosti a zažít úspěch již v předškolním věku. Zároveň pomáhá rodičům pochopit význam vzdělávání a vede je k tomu, aby byli aktivními partnery v rozvoji svého dítěte. Tím vytváří podmínky pro to, aby děti nejen vstoupily do mateřské školy, ale aby si také vytvořily pozitivní vztah ke vzdělávání, který je bude provázet i na dalších stupních jejich vzdělávací cesty.

2.3 Doprovázení a poradenství

Doprovázení a poradenství představují jednu z klíčových metod práce s rodinami, jejichž děti jsou ohroženy školním neúspěchem nebo předčasným odchodem ze vzdělávání. V projektovém modelu se tato oblast opírá o přímou podporu rodičů při orientaci v nárocích předškolního vzdělávání a o pomoc při zvládání administrativních, organizačních i psychosociálních bariér, které vstup dítěte do mateřské školy komplikují. Doprovázení a poradenství jsou nedílnou součástí procesu aktivizace rodiny — teprve tehdy, když rodina rozumí tomu, co se od ní očekává, a má bezpečnou osobu, která ji provází, může dojít ke skutečné změně.

V projektu je tato oblast realizována kombinací dvou profesních rolí. **Základní, běžnou a operativní podporu poskytuje terénní pracovník inkluze v mateřské škole**, který je rodině nejbližší v každodenním kontaktu s třídním kolektivem dítěte a zná jeho běžný režim, aktuální potřeby i průběh adaptace. Tento pracovník je tak přirozeným prvním kontaktem rodičů v situacích, kdy si nevědí rady — například při komplikacích s docházkou, při nejistotě ohledně požadavků školy nebo při drobných organizačních či komunikačních potížích.

Terénní pracovník inkluze se věnuje především těm formám podpory, které nevyžadují vysoce odborné kompetence ani zásah do hlubokých sociálních nebo finančních problémů rodiny. Rodiče často potřebují základní vysvětlení pravidel mateřské školy, pomoc se sestavením ranní rutiny, podporu při zvládání separační úzkosti dítěte, vysvětlení školní komunikace či asistenci při vyplňování jednoduchých dokumentů. Mnohé rodiny, které nejsou zvyklé pravidelně komunikovat s institucemi, ocení přítomnost pracovníka jako prostředníka, který jim vše vysvětlí srozumitelně a v kontextu jejich životní situace. Pracovník inkluze také doprovází dítě i rodiče během adaptačního období, pomáhá jim orientovat se v chodu třídy a zprostředkovává informace mezi rodinou a pedagogickým týmem.

V okamžiku, kdy pracovník inkluze vnímá, že potíže rodiny přesahují jeho kompetence, nebo že se za „běžným problémem“ skrývá závažnější psychosociální situace, nastupuje **terénní sociální pracovník neformálního předškolního centra**. Ten přebírá práci s rodinou vždy, když se objevují hlubší nebo dlouhodobé překážky — například nejistota bydlení, složitá finanční situace, zadluženost, problémy v péči o dítě, nestabilita rodinného prostředí, zdravotní komplikace, konfliktní vztahy s institucemi, nedůvěra k veřejným službám, absence rodičovských kompetencí nebo přítomnost rizikového chování.

Terénní sociální pracovník poskytuje komplexní poradenství a doprovází rodinu v situacích, kdy je třeba odbornější zásah. Může jednat samostatně, pokud je situace řešitelná běžnými nástroji sociální práce, nebo do podpory zapojuje **externí odborníky**, například terapeuty, logopedy, psychology, etopedy, sociální pedagogy apod. Sociální pracovník zároveň zajišťuje koordinaci mezi institucemi a dbá na to, aby postupy různých subjektů nebyly v rozporu nebo duplicitní.

Podpora terénního sociálního pracovníka zahrnuje rovněž doprovázení rodin na klíčové schůzky a jednání — do mateřské školy, neformálního předškolního centra, k lékaři, na úřady nebo ke specialistům. Doprovod v těchto situacích není pouze fyzická přítomnost pracovníka, ale představuje i schopnost rodinu uklidnit, vysvětlit jí průběh jednání a pomoci jí činit informovaná rozhodnutí. Často je to právě tato forma podpory, která rodině umožní překonat letitou nedůvěru k institucím a získat první pozitivní zkušenost s jejich spoluprací.

Doprovázení a poradenství jsou proto zásadní nejen pro odstranění praktických bariér — jako je neznalost systému, komplikace s dokumenty nebo nedostatek organizace v domácnosti — ale především pro změnu postoje rodiny ke vzdělávání jako takovému. Odborná i neodborná podpora v terénu pomáhá rodinám pochopit, že vzdělávací instituce nejsou místem kontroly, ale partnerství, a že dítě ve školce nebo centru může získat dovednosti, které doma rozvíjet nelze a pravidelná docházka není „zátěž“, ale investice do budoucnosti dítěte.

Díky tomu se rodina postupně stává aktivním účastníkem procesu podpory, začíná chápat své kompetence a odpovědnost a získává odvahu řešit i další překážky, které se v jejich životní situaci opakovaně objevují. Doprovázení a poradenství tak představují jeden z nejdůležitějších nástrojů prevence — umožňují rodině stabilizovat prostředí dítěte, posílit jeho rozvoj už v raném věku a předcházet tomu, aby dítě zažilo první školní neúspěch, který je jedním z rizikových faktorů předčasného odchodu ze vzdělávání.

2.4 Sociální práce s rodinou

Sociální práce s rodinou představuje odbornou, systematickou a dlouhodobou činnost terénního sociálního pracovníka. Navazuje bezprostředně na proces identifikace ohrožené rodiny, která probíhá prostřednictvím terénní práce v sociálně vyloučených lokalitách i na základě doporučení různých institucí, či vlastní poptávkou ohrožených rodin. Jakmile terénní sociální pracovník naváže s rodinou základní vztah a důvěru, začíná fáze cílené odborné práce zaměřené na stabilizaci rodinné situace, posílení rodičovských kompetencí a odstranění bariér bránících zapojení dítěte do vzdělávacího systému.

Po vyhodnocení vzdělávacích a sociálních potřeb dítěte sociální pracovník zapisuje dítě do **neformálního předškolního centra (NPC)**. Zde je dítěti poskytnuta individuální či skupinová podpora zaměřená na rozvoj řečových, kognitivních, sociálních a emočních dovedností. Sociální

pracovník ve spolupráci s odbornými pracovníky NPC posuzuje míru potřeb dítěte a doporučuje další formy intervencí, například speciálněpedagogická cvičení, logopedické lekce, individuální rozvojové aktivity nebo psychoterapeutickou podporu. Cílem je už od počátku vytvářet takové podmínky, které odpovídají skutečným možnostem dítěte a připravují jej na budoucí úspěšnou adaptaci v mateřské škole.

Současně s podporou dítěte začíná terénní sociální pracovník systematicky pracovat s rodinou. Odborná sociální práce se zaměřuje na stabilizaci sociální, ekonomické či psychické situace rodiny a na posílení rodičovských kompetencí. Sociální pracovník provádí podrobné **sociální mapování**, v rámci, něhož analyzuje klíčové oblasti života rodiny: bydlení, finanční situaci, zaměstnatelnost, psychosociální vztahy v domácnosti, dostupnost dopravy, režim dne, zdravotní stav členů domácnosti i jejich vztah ke vzdělávání.

Na základě těchto informací sociální pracovník společně s rodiči vytváří **individuální plán podpory rodiny**. Plán definuje konkrétní kroky, odpovědnosti a sledované cíle, které vedou k postupné změně situace rodiny a odstraňování překážek bránících dítěti v docházce do NPC a později do mateřské školy. Jedná se o živý dokument, který se průběžně vyhodnocuje a upravuje dle vývoje rodinné situace.

Terénní sociální pracovník využívá široké spektrum metod sociální práce – poradenské techniky, krizovou intervenci, podporu rodičů při vyřizování úředních záležitostí, asistenci při kontaktu s institucemi, nácvik rodičovských dovedností, podporu při plánování a organizaci domácnosti, facilitaci rodinné komunikace a mnohé další. Pokud se v rodině objeví problém, který přesahuje jeho odborné kompetence, sociální pracovník zapojuje další odborníky – terapeuty, právní poradce, zdravotnické specialisty, sociálně aktivizační služby, psychologické služby či jiné poskytovatele odborné péče. Spolupráci s těmito subjekty koordinuje tak, aby byla pro rodinu srozumitelná, funkční a nikoliv zatěžující.

Spolupráce s mateřskou školou při řešení situace rodiny

Velká část rodin je identifikována také přímo v mateřských školách. Učitelé i terénní pracovníci inkluze často jako první zaznamenají signály, že dítě má obtíže v docházce, adaptaci, hygienických návycích, režimu dne nebo že rodiče dlouhodobě nereagují na komunikaci školy. Terénní pracovníci inkluze však nepracují pouze s dítětem – intenzivně podporují také rodiče. Aktivizují je k zájmu o vzdělávání dítěte, vysvětlují význam pravidelné docházky, pomáhají jim nastavovat domácí rutinu a řešit drobnější obtíže spojené se školní docházkou.

Přestože tato práce má významný efekt, terénní pracovníci inkluze **nemají odborné kompetence ani časové kapacity k řešení závažných sociálních problémů rodin**, jako jsou problémy s bydlením, dluhy, závažné konflikty v rodině, psychické potíže nebo zdravotní a sociální bariéry. V takových případech se obracejí na terénního sociálního pracovníka projektu, který přebírá profesionální řešení nepříznivé sociální situace. Oba typy pracovníků – terénní pracovníci inkluze i sociální pracovník – zůstávají v úzkém kontaktu a koordinují své postupy tak, aby byla zachována jednotná a kontinuální podpora dítěte i rodiny.

Spolupráce s externími institucemi

Terénní sociální pracovník spolupracuje také s širokou sítí institucí, které mohou rodiny doporučit nebo se podílet na řešení jejich situace. Jedná se zejména o orgány sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD), organizace typu OMAMY či Vzájemné soužití, azylové domy, doprovodné organizace, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, odborné poradny a další subjekty. Tato mezioborová spolupráce umožňuje zajistit komplexní podporu rodinám, které se potýkají s kumulovaným souborem problémů a potřebují koordinovanou pomoc více odborností.

2.5 Skupinové aktivity v neformálním předškolním centru

Skupinové aktivity v neformálním předškolním centru (NPC) představují základní formu práce s dětmi zejména od 2 do 5 let, které pocházejí ze sociálně znevýhodněného prostředí a nejsou dosud zapojeny do formálního vzdělávacího systému. Jejich cílem je postupně rozvíjet dovednosti, které jsou nezbytné pro úspěšnou adaptaci v mateřské škole, posílit samostatnost dítěte a zároveň poskytnout rodičům bezpečný prostor pro postupné zapojení do podpory vzdělávací dráhy jejich dětí.

Prostory neformálního předškolního centra jsou uspořádány do funkčních „zón“, které odpovídají různým typům her a vzdělávacích činností. Každá zóna je vybavena specifickými pomůckami a materiály podporujícími danou dovednost – od pohybových a konstruktivních aktivit přes námětové hry až po výtvarné, pracovní a didaktické činnosti. Pro aktivity, které vyžadují větší soustředění nebo strukturu, je prostor jasně ohraničen. Součástí centra je také klidová relaxační zóna, kde mohou děti odpočívat a zregulovat se. Prostor je dále přizpůsoben jak skupinovým vzdělávacím aktivitám, tak individuální práci odborných specialistů, kteří zde mohou poskytovat cílené intervence. Maximální kapacita centra je 12 dětí.

Skupinové aktivity umožňují dětem zažívat pravidelný režim, sociální kontakt s vrstevníky a práci v malé komunitě řízené odbornými pracovníky. Tyto zkušenosti jsou pro děti ze sociálně vyloučených lokalit zásadní. Jsou strukturovány tak, aby rozvíjely všechny klíčové oblasti vývoje: řečové dovednosti, kognitivní schopnosti, jemnou i hrubou motoriku, sociální interakce, emoční regulaci a vztah ke vzdělávání. Pracovníci využívají metody rané péče, speciálněpedagogické přístupy, herní terapeutické prvky a prvky zážitkové pedagogiky. Každá aktivita je přizpůsobena jazykovým, kulturním a vývojovým specifikům dětí, které do centra přicházejí. Aktivity jsou vedeny provozním pracovníkem centra pod vedením terénního sociálního pracovníka.

Děti se během skupinových aktivit učí základním návykům, jako je respektování jednoduchých pravidel, schopnost čekat, přizpůsobit se pokynu, střídání činností, zapojování se do společné hry a sdílení pomůcek. Tím si postupně osvojují dovednosti, které jsou pro úspěšnou adaptaci v mateřské škole zcela zásadní – zejména sebeobsluhu, schopnost fungovat v kolektivu, pravidelný denní režim a pozitivní vztah k činnostem, které budou později probíhat v mateřské škole.

Další zásadní oblastí je rozvoj sociálních dovedností a emoční regulace. Děti se učí navazovat kontakt s vrstevníky, sdílet pozornost s dospělým, přijímat drobný neúspěch, vyjadřovat své potřeby, zvládat frustraci či řešit konflikt s pomocí dospělého. Velký důraz je kladen také na podporu pozitivní vazby mezi dítětem a dospělým – pro mnoho dětí představuje pracovník centra první bezpečnou autoritu mimo rodinu.

Neformální předškolní centrum zároveň nabízí prostor pro pozorování dítěte odborníky. Díky pravidelným skupinovým setkáním může terénní sociální pracovník ve spolupráci s provozním pracovníkem identifikovat oblasti, v nichž dítě potřebuje intenzivnější podporu, a zprostředkovat individuální odborné intervence. Tyto intervence jsou poskytovány odbornými specialisty přímo v centru. Skupinové aktivity tak fungují jako přirozený prostor, kde lze sledovat potřeby a vývoj dítěte v dynamice kolektivu.

Skupinové aktivity mají také významnou funkci ve vztahu k rodičům. Rodiče jsou zváni k účasti na některých aktivitách, aby si mohli osvojit jednoduché vzdělávací či stimulační metody, viděli pokroky svého dítěte a získali motivaci pokračovat ve spolupráci. Pracovníci centra rodiče aktivně podporují, aby doma rozvíjeli komunikační a herní dovednosti dětí, dodržovali stanovený režim a chápali význam pravidelné docházky. Tím neformální centrum přispívá k posílení rodičovských kompetencí a aktivizaci rodin.

Skupinové aktivity v NPC představují také zásadní prvek v rámci „cesty dítěte“ k mateřské škole. NPC funguje jako **bezpečný mezistupeň mezi rodinou a formálním vzdělávacím systémem**, protože na rozdíl od MŠ není vázáno přísnými pravidly docházky ani organizace dne.

Adaptace zde může probíhat **ve zkráceném režimu a za přítomnosti rodiče**, což je pro mnoho rodin nezbytné k tomu, aby rodiče získali důvěru v personál v přímé péči s jejich dítětem a dítě dokázalo překonat prvotní obavy a nejistotu. Po navázání důvěry a osvojení základních dovedností se docházka postupně zvyšuje – od několika hodin týdně až po pravidelnou celodenní účast. Tento proces probíhá pozvolna, citlivě a bez tlaku, díky čemuž děti i rodiče zažívají první pozitivní zkušenosti se vzděláváním. Právě tato zkušenost je klíčová pro to, aby dítě dokázalo **plynule přestoupit do mateřské školy**, úspěšně se adaptovat v jejím režimu a bylo méně ohroženo budoucím školním selháním či předčasným odchodem ze vzdělávání.

Skupinové aktivity v NPC proto představují klíčovou formu prevence předčasných odchodů ze vzdělávání. Umožňují dítěti zažít první vzdělávací úspěchy, posilují jeho sebevědomí, podporují rodinné prostředí a připravují půdu pro stabilní a dlouhodobé zapojení do formálního vzdělávacího systému.

Ukázkový denní program - konkrétní program je stanoven terénním sociálním pracovníkem, který poskytuje provoznímu pracovníkovi týdenní plány péče.

Čas	Programová aktivita	Cíl / charakteristika
7:00 – 8:30	Montessori dílničky	Rozvoj jemné motoriky, koncentrace, autonomie dítěte; příprava na psaní a grafomotoriku.
8:30 – 9:00	Dopolední svačina	Rozvoj sebeobsluhy, stolování, hygienických návyků.
9:00 – 10:00	Přivítání; Tanec „Hlava, ramena, kolena“	Budování rutiny, rozvoj řeči, orientace v těle, rytmičtější, sociální začlenění.
10:00 – 11:00	Pobyt venku – téma „zvířátka“	Hrubá motorika, orientace v prostoru, environmentální výchova, sociální interakce.
11:00 – 11:45	Oběd	Sebeobsluha, hygienické návyky, posilování režimu dne.
11:45 – 12:00	Pohádka	Uklidnění, poslechové schopnosti, rozvoj fantazie.
12:00 – 13:30	Klidový program – malování (barvy)/odpočinek	Grafomotorika, kreativita, relaxace, kognitivní rozlišování (barvy, tvary)/Spánek.

2.6 Individuální odborné intervence

Individuální odborné intervence představují jeden z nejeфекtivnějších nástrojů intenzivní podpory dítěte v rámci projektu. Ukázalo se, že **většina dětí navštěvujících neformální předškolní centrum (NPC)** potřebuje kromě skupinových aktivit také individuální práci zaměřenou na rozvoj specifických oblastí, které jsou pro ně náročné. Nejčastěji jde o **výrazně oslabené řečové dovednosti**, nedostatečnou koncentraci, opožděný vývoj v oblasti kognitivních funkcí, sociální nezralost nebo potíže s autoregulací.

Právě individuální intervence umožňují intenzivní, na míru šitou podporu, kterou nelze ve skupině zajistit. Zkušenost projektu potvrzuje, že **pravidelná, krátká a odborně vedená individuální práce vede k velmi rychlým a viditelným výsledkům**, zvláště v oblasti rozvoje řeči. Děti, které před zahájením intervence komunikovaly minimálně, obtížně tvořily věty nebo nerozuměly základním pokynům, po několika týdnech cílené intenzivní práce dosahují výrazného posunu, který následně zásadně **usnadňuje jejich adaptaci ve třídách hlavního vzdělávacího proudu v mateřských školách**.

Odborní specialisté zapojení do individuálních intervencí

Projekt umožňuje zapojení širokého spektra odborníků podle konkrétních potřeb dítěte i rodiny. Těmito odborníky jsou zejména:

- **speciální pedagog** – rozvoj kognitivních funkcí, předmatematických představ, grafomotoriky, zrakového a sluchového vnímání, příprava na školní docházku;
- **odborník na rozvoj řeči** – intenzivní podpora řeči, artikulace, slovní zásoby, porozumění, prevence závažných logopedických vad;
- **terapeut** – práce s emocemi, chováním a vztahy, podpora po náročných životních situacích;
- **další odborníci podle potřeby rodiny** – právník, dluhový poradce, sociální pracovníci apod.

Tento široký rámec odborné podpory umožňuje pracovat s dítětem i rodinou komplexně a reagovat na obtíže, které by jinak ohrožovaly úspěšný vstup dítěte do vzdělávání.

Proces individuální intervence

Proces individuální odborné intervence začíná vždy pečlivou identifikací potřeb dítěte. Terénní sociální pracovník má děti dlouhodobě možnost sledovat při skupinových aktivitách, ve volné hře i během režimových částí dne. Právě v těchto přirozených situacích se často ukazuje, v jakých oblastech dítě potřebuje intenzivnější podporu a zda je vhodné zapojit odborného specialistu. Velmi typickými signály bývá například výrazně omezená slovní zásoba, potíže s artikulací nebo minimální schopnost komunikace s okolím. Stejně tak se může jednat o nedostatečnou kapacitu soustředění a pracovní vytrvalosti, slabé porozumění jednoduchým pokynům, nápadnosti v sociálním chování, opoždění v kognitivním vývoji nebo potíže s autoregulací a zvládáním emocí. Když terénní sociální pracovník takové signály zaznamená, vyhodnotí vhodnost individuální intervence, vybere odpovídajícího odborníka, zajistí domluvu pravidelné práce s dítětem a získá informovaný souhlas rodičů.

Jakmile je odborná intervence zahájena, začíná se dítěti specialista věnovat pravidelně – obvykle každý den, nebo vždy v den, kdy dítě dochází do centra. Právě tato frekvence je jedním z hlavních důvodů, proč jsou individuální intervence natolik účinné. Dítě pracuje v krátkých, dobře strukturovaných

bločích, které plně odpovídají jeho vývojovým možnostem. Odborník může průběžně reagovat na aktuální potřeby, sledovat posun a hned další den na něj navázat. Tato dynamika není ve skupinovém prostředí možná, a proto je individuální práce tak zásadním pilířem podpory.

Díky pravidelné, cílené a odborně vedené práci se u dětí velmi často objevují rychlé a výrazné posuny. Dítě, které na počátku téměř nekomunikovalo, začíná po několika týdnech používat slova, jednoduché věty nebo zvládá základní jazykové struktury. Zlepšuje se jeho schopnost porozumět pokynům, prodlužuje se doba soustředění a roste jeho schopnost spolupráce v kolektivu. V neposlední řadě se výrazně snižuje počet konfliktních situací, protože dítě lépe reguluje své emoce a chování.

Individuální intervence také pro děti z partnerských mateřských škol

Projekt zároveň umožňuje, aby individuální odbornou intervenci absolvovaly nejen děti navštěvující neformální předškolní centrum, ale také děti z partnerských mateřských škol.

V těchto případech se proces obvykle odvíjí od práce terénního pracovníka inkluze, který dítě ve třídě pozoruje a identifikuje výrazné obtíže – nejčastěji opožděný rozvoj řeči, potíže s adaptací, nízkou schopnost soustředění nebo výrazné emoční výkyvy. Jakmile terénní pracovník inkluze zaznamená, že dítě potřebuje intenzivnější individuální podporu, kontaktuje terénního sociálního pracovníka projektu, který posoudí vhodnost odborné intervence a zváží, zda je pro dítě tento typ podpory skutečně nejefektivnějším řešením.

Pokud je odborná intervence vyhodnocena jako vhodná, je dítěti umožněno docházet – nejčastěji společně s rodičem, případně za doprovodu pracovníka mateřské školy – do neformálního předškolního centra, kde probíhá cílená individuální práce. Intervence zde mohou probíhat v prostředí, které je pro tento typ podpory plně vybavené a umožňuje využití pomůcek a technik, jež nejsou v běžném provozu mateřské školy dostupné ani organizačně realizovatelné. Díky tomu může odborník pracovat s dítětem nerušeně, v klidném a stabilním prostředí a s intenzitou, která je pro děti s většími obtížemi naprosto zásadní.

Pracovníci mateřských škol hodnotí tuto formu spolupráce velmi pozitivně. Opakovaně uvádějí, že individuální práce realizovaná mimo prostor třídy je pro děti přínosná, protože odstraňuje rušivé vlivy a umožňuje hlubší soustředění. Zároveň zdůrazňují, že takto intenzivní a odborně vedené intervence není možné poskytovat v běžném provozu mateřské školy, a proto je možnost využít NPC mimořádně cenná. Děti, které intervencemi procházejí, vykazují viditelné a rychlé pokroky, které se následně pozitivně promítají do jejich fungování ve třídě hlavního vzdělávacího proudu.

Dopad individuálních odborných intervencí je v kontextu prevence předčasných odchodů ze vzdělávání zásadní. Díky systematické a intenzivní práci se dítě lépe adaptuje na třídu mateřské školy, stabilizuje svou docházku a získává první pozitivní zkušenost s institucí vzdělávání. Zároveň dochází k postupnému posilování jeho sebevědomí, schopnosti komunikace i dovednosti fungovat v kolektivu vrstevníků. Tím se výrazně snižuje riziko budoucího školního selhání a zvyšuje se šance, že dítě v dalším vzdělávání setrvá a bude v něm úspěšné. Pozitivně se mění i přístup rodičů, kteří díky podpoře a průběžné spolupráci lépe chápou potřeby svého dítěte a aktivněji spolupracují se vzdělávacími institucemi.

Dítě, které vstupuje do mateřské školy připravené, komunikativní a sebejisté, má výrazně vyšší pravděpodobnost, že zůstane v hlavním vzdělávacím proudu a projde vzdělávacím systémem bez nutnosti segregace, opakovaných neúspěchů či budoucího předčasného odchodu. Individuální

intervence se tak stávají jedním z nejdůležitějších ochranných faktorů, které mohou ovlivnit celou jeho vzdělávací trajektorii.

2.7 Komunitní akce

Komunitní akce představují důležitou a osvědčenou metodu práce s rodinami předškolních dětí, zejména v prostředí sociálního znevýhodnění. Vytvářejí prostor pro přirozené setkávání, sdílení zkušeností i budování důvěry mezi rodinami a pracovníky podpůrných služeb. V mnoha případech jsou komunitní akce první příležitostí, kdy se rodiče seznamují s dostupnými službami, poznávají jejich smysl a začínají vnímat pracovníky jako partnery, nikoliv jako kontrolní nebo represivní složku.

Komunitní aktivity vnášejí do práce s rodinami atmosféru otevřenosti a bezpečí, která je zásadní pro budování vztahu. Rodiny, které jinak váhají přijmout intenzivní podporu nebo kteroukoliv formu péče spojenou s institucemi, se díky komunitním akcím mohou setkat se službami v prostředí, které je neformální, přátelské a přístupné. Tyto aktivity přirozeným způsobem odbourávají nedůvěru, stydlivost i obavy, které rodiny v sociálně vyloučených lokalitách často pociťují vůči institucím vzdělávání a sociální podpory.

Charakter komunitních akcí v práci s rodinami

Smyslem komunitních akcí je vytvořit příležitost, kde rodiče a děti mohou společně trávit čas, navázat kontakt s pracovníky podpůrných služeb a učit se novým dovednostem nenásilnou formou. Komunitní akce zároveň slouží jako prostředek k posílení rodičovských kompetencí, ať už prostřednictvím přímého pozorování aktivit s dětmi, nebo formou sdílení mezi rodiči.

Rodiče se při těchto setkáních mohou inspirovat, jak s dětmi komunikovat, jak si s nimi hrát, jak nastavovat hranice nebo jak rozvíjet řeč, motoriku a sociální dovednosti. Jelikož se vše odehrává v uvolněném a neformálním prostředí, učí se rodiče dovednosti, které by v klasickém poradenském či institucionálním prostředí přijímali jen obtížně.

Komunitní akce mohou mít mnoho podob a jejich konkrétní podoba se vždy přizpůsobuje potřebám rodin, věku dětí a charakteru dané lokality. V praxi se osvědčilo, že největší efekt mají ty akce, které jsou organizovány **v prostředí, které je rodinám dobře dostupné a známé**, a zároveň umožňují přímý kontakt s institucemi, které děti v budoucnu či již aktuálně navštěvují. Proto bývají komunitní aktivity velmi často realizovány **v prostorách partnerských mateřských škol** nebo v jejich těsné blízkosti.

Tyto aktivity typicky koordinuje **terénní sociální pracovník ve spolupráci s terénním pracovníkem inkluze mateřské školy**. Jejich společná účast je zásadní – sociální pracovník přináší zkušenost s prací s rodinou v náročné sociální situaci, zatímco terénní pracovník inkluze má hlubokou znalost školního prostředí a potřeb konkrétních dětí. Díky tomu jsou aktivity nastavovány tak, aby byly maximálně užitečné a bezpečné pro všechny zúčastněné rodiny.

Tato forma spolupráce rodičům umožňuje přirozeně a nenásilně se seznámit s prostředím mateřské školy, poznat pedagogický i podpůrný personál a navázat s nimi důvěru ještě před nástupem dítěte do předškolního vzdělávání. Rodiče tak získávají informace o dostupných službách a podpoře, kterou mohou využít, a současně mizí jedna z hlavních bariér – **nedůvěra vůči institucím a obava z jejich návštěvy**.

Komunitní aktivity jsou však přínosné také pro rodiče dětí, které již mateřskou školu navštěvují. Pomáhají jim zvyšovat rodičovské kompetence, učit se novým způsobům, jak dítě podporovat doma

a umožňují trávení kvalitního času společně s dítětem. Zároveň jde o příležitost k neformálnímu sdílení zkušeností mezi rodinami, což posiluje jejich sociální vazby a snižuje pocit izolace.

Komunitní akce mohou mít různé podoby, například tvořivé dílny, venkovní aktivity, tematická sezónní setkání, zábavně-vzdělávací odpoledne v mateřských školách, praktické workshopy pro rodiče nebo otevřené dny předškolních zařízení. Tato pestrost umožňuje organizovat aktivity pravidelně a flexibilně je přizpůsobovat aktuálním potřebám rodin.

Významný dopad mají i na samotné děti. Setkávání s vrstevníky, sdílení herních situací nebo pobyt v organizované skupině přirozeně rozvíjejí jejich sociální chování, komunikaci, trpělivost, schopnost střídat se v aktivitách nebo prosit o pomoc. Zároveň děti získávají pozitivní první zkušenost s větším kolektivem, což je zásadní příprava na mateřskou školu.

Pokud je součástí komunitní akce i nácvik konkrétních dovedností (např. tvoření, zpívání, společný pohyb), jde zároveň o posílení jemné a hrubé motoriky, řečového vývoje a kognitivních schopností – tedy oblastí, které jsou pro děti ze sociálně znevýhodněného prostředí často oslabené.

Propojení s dalšími metodami práce

Komunitní akce nejsou izolovaným prvkem, ale funkčně doplňují další metody práce. Pomáhají:

- navázat vztah potřebný pro terénní práci,
- motivovat rodiny ke spolupráci,
- usnadnit vstup dítěte do neformálního či formálního vzdělávání,
- podporovat rodiče při přechodu dítěte do mateřské školy,
- identifikovat časné signály problémů, které se projeví při práci ve skupině,
- budovat propojenou síť podpory v lokalitě.

Komunitní aktivity umožňují pracovníkům vidět rodinu v nenucené interakci, což je cenný zdroj informací pro další práci.

Pravidelně se ukazuje, že rodiny, které se účastní komunitních akcí, bývají aktivnější ve vzdělávání dětí, lépe spolupracují a otevřeněji komunikují o obtížích. Komunitní akce tedy přispívají k tomu, že se děti dříve a stabilněji zapojují do předškolního vzdělávání, a tím se výrazně snižuje riziko budoucího selhávání a předčasného odchodu ze vzdělávání.

Komunitní akce tak představují nejen příjemnou doplňkovou aktivitu, ale také strategický nástroj sociální a vzdělávací práce s rodinami, jejichž děti jsou ohroženy školním neúspěchem.

2.8 Intervence ve třídách mateřských škol

Intervence ve třídách mateřských škol představují jeden z nejzásadnějších prvků podpory dětí, které jsou ohroženy školním neúspěchem již v předškolním věku. Práce přímo v prostředí třídního kolektivu

umožňuje zachytit obtíže dítěte tam, kde se objevují nejčastěji – v každodenních režimových situacích, při společných hrách, v interakcích s ostatními dětmi nebo při nácviku pravidel a rutiny.

Intervence ve třídě tak napomáhají tomu, aby dítě nezažilo první negativní zkušenost se vzdělávacím systémem, ale naopak mělo možnost učit se tempem, které odpovídá jeho potřebám.

Klíčovou roli v této oblasti plní terénní pracovník inkluze, který je ve třídách pravidelně přítomen a poskytuje dětem intenzivní podporu během celého dne. Jeho práce nenahrazuje roli pedagoga, ale doplňuje ji tam, kde běžné kapacity a možnosti mateřské školy nestačí. V běžné třídě s vysokým počtem dětí nemůže pedagog dlouhodobě a systematicky poskytovat individuální nebo intenzivní podporu několika ohroženým dětem současně, zejména pokud se jejich obtíže týkají například opožděného vývoje řeči, nízké schopnosti soustředění, potíží v sociální interakci či obtíží s regulací emocí. Terénní pracovník inkluze sice obvykle pracuje ve třídě s více ohroženými dětmi najednou, přesto jim dokáže poskytovat mnohem více individuální pozornosti, než je v rámci pedagogické práce možné. Cíleně se zaměřuje na situace, které bývají pro jednotlivé děti náročné, provází je během přechodů mezi činnostmi, pomáhá jim porozumět pravidlům a modeluje vhodné strategie chování přímo v prostředí třídy, v reálném čase.

Součástí této práce je také hluboká znalost rodinného prostředí. Terénní pracovník inkluze se s mnoha rodiči setkává již v terénu nebo při doprovázení dítěte do mateřské školy, a díky tomu má oproti pedagogům výrazně silnější pozici v oblasti důvěry. Rodiče ze sociálně vyloučených lokalit často mívají k institucím přirozenou nedůvěru nebo obavu, někdy pramenící z předchozích negativních zkušeností či z neporozumění fungování systému. Pedagogy mohou vnímat jako autority a mohou se zdráhat sdílet obtíže nebo požádat o pomoc. Terénní pracovník inkluze naopak komunikuje neformálně, partnersky a respektujícím způsobem. Díky tomu dokáže efektivněji aktivizovat rodiče, motivovat je ke spolupráci a podporovat je v tom, aby stabilizovali docházku dítěte a podíleli se na jeho adaptaci.

Intervence ve třídě však nikdy neprobíhají izolovaně. Terénní pracovník inkluze je úzce propojen s terénním sociálním pracovníkem, který nese odpovědnost za řešení sociální situace rodiny, nastavení individuálního plánu a zajištění návazných odborných služeb. Pokud terénní pracovník inkluze identifikuje obtíže, které přesahují pedagogický rámec – například výrazné opoždění řeči, neschopnost porozumět pokynům, výrazné emoční výkyvy nebo hlubší kognitivní zpoždění –, informuje terénního sociálního pracovníka. Ten následně zapojuje dítě do odborné individuální intervence v neformálním předškolním centru nebo zajišťuje spolupráci s dalšími odbornými specialisty, jako je logoped, speciální pedagog, psycholog či terapeut.

Zvláště v oblasti řečových dovedností se propojení školních intervencí s odbornou individuální prací ukazuje jako mimořádně účinné. Mnoho dětí přichází do mateřské školy s velmi omezenou slovní zásobou, slabým porozuměním řeči či minimální schopností komunikovat s vrstevníky. Terénní pracovník inkluze tuto překážku snadno rozpozná, protože je s dítětem v každodenním kontaktu. Včasně propojení s odbornou individuální intervencí vede u dětí k rychlým a výrazným pokrokům a následně ke snadnější adaptaci ve třídě.

Tato součinnost pedagoga, terénního pracovníka inkluze, terénního sociálního pracovníka a odborných specialistů vytváří funkční systém, který umožňuje dítěti setrvat v hlavním vzdělávacím proudu a minimalizovat riziko selhání. Dítě se díky této podpoře cítí bezpečněji, rychleji porozumí pravidlům třídy, dokáže lépe spolupracovat s vrstevníky a postupně si vytváří pozitivní vztah ke školnímu prostředí.

Dlouhodobé zkušenosti ukazují, že děti, které dostávají ve třídách mateřských škol intenzivní a cílenou podporu terénního pracovníka inkluze v návaznosti na sociální a odborné služby, dosahují výrazně

lepších adaptačních výsledků. Zlepšuje se jejich docházka, stabilizuje se jejich chování, postupně se snižuje míra frustrace a děti si vytvářejí pozitivní zkušenosti, které tvoří zásadní ochranný faktor proti budoucímu předčasnému odchodu ze vzdělávání. Intervence ve třídách mateřských škol proto představují klíčovou metodu podpory dítěte již v jeho prvním kontaktu se vzdělávacím systémem.

3) Měření dopadů využívaných metod práce

Účinnost jednotlivých metod práce — terénní práce, doprovázení, sociální práce, skupinových aktivit, odborných individuálních intervencí, komunitních akcí a intervencí ve třídách MŠ — je průběžně sledována a vyhodnocována. Smyslem není administrativní kontrola, ale **získávání relevantních informací o skutečném dopadu na děti a rodiny**, aby bylo možné metody dále zlepšovat a přizpůsobovat aktuálním potřebám.

Dopady metod práce se měří v několika rovinách, které se navzájem doplňují:

3.1 Dopad na dítě

U každého dítěte se sleduje zejména:

- **posun v klíčových dovednostech** (řečové, kognitivní, sociální, emoční),
- **zvládání režimu a pravidel,**
- **schopnost adaptace v kolektivu,**
- **pravidelnost docházky,**
- **zvládání přechodů (NPC → MŠ nebo mladší → starší třída).**

3.2 Dopad na rodinu

Hodnocení dle:

- **posunu v postoji rodiny ke vzdělávání,**
- **zvýšení jejich rodičovských kompetencí,**
- **zlepšení spolupráce s MŠ,**
- **stabilizace domácího režimu a schopnosti udržet pravidelnou docházku,**
- **využívání dostupných podpůrných služeb,**
- **míry zapojení do komunitních a společných aktivit.**

Klíčovým indikátorem je **důvěra rodiny** v podpůrné pracovníky a instituce — bez ní nelze dlouhodobě pracovat na změně životních podmínek ani podporovat vzdělávací dráhu dítěte.

3.3 Dopad na mateřskou školu a vzdělávací prostředí

na školu a vzdělávací prostředí

Účinnost metod se měří také podle dopadu na spolupracující mateřské školy:

- zlepšení adaptace nově přicházejících dětí,
- snížení potřeby náročných podpůrných opatření,
- lepší komunikace mezi školou a rodinou,
- zvýšení kompetencí pedagogů pracovat s dětmi ze sociálně znevýhodněného prostředí,
- efektivní propojení práce učitelů a terénních pracovníků.

Pedagogové oceňují zejména to, že děti přicházející z NPC po odborných intervencích jsou lépe připravené, komunikují a jsou schopné fungovat v kolektivu.

3.4 Dopad na systém podpory v území

Dopady metod práce se sledují i na úrovni širšího systému:

- kvalita spolupráce mezi institucemi,
- efektivita práce multidisciplinárního týmu,
- míra zapojení dalších služeb,
- vznik nových vazeb mezi školami, sociálními službami a odborníky,
- lepší orientace rodin v dostupných službách.

Díky propojenému systému podpory je možné zachytávat ohrožené děti dříve než v minulosti, kdy rodiny často nebyly v kontaktu s žádnou institucí.

Pro průběžné sledování dopadů metod práce se využívají:

- průběžné záznamy pracovníků v přímé práci,
- škálové měření dovedností dítěte,
- záznamy ze spolupráce s MŠ,
- individuální plány rodin a jejich naplňování,
- docházkové údaje (NPC i MŠ),
- případové konference, MDT a společná reflexe,
- zpětné vazby rodičů a pedagogů.

Tato metodika popisuje *obecné principy a konkrétní možné postupy* měření dopadů jednotlivých metod práce. Pro podrobná data, analýzy, statistiky a vyhodnocení naplnění cílů realizovaného projektu Prevence předčasných odchodů ze vzdělávání u předškolních dětí v Ostravě v letech 2023-2025 je zpracována **samostatná evaluace projektu**.

4) Bariéry a rizika práce s rodinami ohroženými předčasnými odchody ze vzdělávání

Práce s rodinami ohroženými předčasným odchodem ze vzdělávání je vždy spojena s řadou specifických bariér a rizik, které ovlivňují jak průběh poskytované podpory, tak samotný dopad jednotlivých metod práce. Rodiny často žijí v prostředí, kde se kumulují dlouhodobé

problémy – sociální, ekonomické, bytové, emocionální nebo vztahové. Tyto problémy mají zásadní vliv na jejich schopnost spolupracovat s institucemi, podpořit své děti a udržet stabilní kontakt s předškolním vzdělávacím systémem. Následující kapitola podrobně popisuje nejčastější bariéry a rizika, se kterými se při práci setkáváme, a ukazuje, jakými způsoby je možné je překonávat.

4.1 Nedůvěra vůči institucím a formálním službám

Jednou z nejvýznamnějších bariér je hluboce zakořeněná nedůvěra mnoha rodin k institucím. Pro některé rodiny představují školy, sociální služby nebo úřady spíše hrozbu než podporu. Tato nedůvěra často pramení z předchozích negativních zkušeností, historicky sdílených obav, chybné komunikace nebo i z předsudků předávaných v rámci komunity. Rodiny se obávají hodnocení, označování nebo dokonce odebrání dítěte, a proto se škole či sociálním pracovníkům raději vyhýbají.

Právě z tohoto důvodu je nezbytné stavět intervenci na dlouhodobém budování vztahu, a to především prostřednictvím terénní práce a peer pracovníků, kteří mají s komunitou přirozenou vazbu. Bez vzniku důvěry nelze očekávat žádný posun. Osvědčilo se začínat setkání mimo formální instituce – nejlépe přímo ve známém prostředí rodiny nebo v komunitním prostoru neformálního předškolního centra. Vysvětlování role pracovníků jako podpory, nikoliv kontroly, je klíčovým prvkem úspěšné spolupráce.

4.2 Nestabilní životní podmínky rodiny

Rodiny ohrožené předčasnými odchody ze vzdělávání často čelí velmi nestabilním životním podmínkám. Může jít o opakované stěhování, zadlužení, nevyhovující bydlení, rodinné konflikty či časté změny kontaktů. V takových situacích rodiče často řeší akutní existenční potíže a vzdělávání dětí vnímají jako něco vzdáleného a méně podstatného.

Tato nestabilita se negativně promítá do nepravidelné docházky dítěte, nedodržování režimu, nemožnosti komunikace s institucemi nebo do neschopnosti řešit administrativní povinnosti. Právě zde je nezastupitelná role terénní práce, jejímž cílem je rodinu opakovaně kontaktovat, motivovat ke stabilizaci základního režimu a poskytovat jí praktickou podporu při zvládání každodenních povinností. Velmi efektivní se ukazuje také přechodové období v neformálním předškolním centru, které rodičům i dětem umožňuje postupnou stabilizaci docházky.

4.3 Nízká vzdělanostní úroveň a chybějící zkušenost se vzděláváním

Pro mnoho rodičů, kteří sami zažili neúspěch ve vzdělávání, představuje škola prostředí, ke kterému nemají pozitivní vztah. Mnozí nerozumí tomu, jak mateřská škola funguje, jaké jsou povinnosti rodičů nebo proč je docházka natolik důležitá. Někteří považují školku za „hlídání“, nikoli za základní vzdělávací instituci.

Tato bariéra se projevuje nejistotou v komunikaci s učiteli, obavami z formálních požadavků či nepochopením pedagogických doporučení. Osvědčenými metodami v této oblasti jsou intenzivní poradenství, modelování rodičovských kompetencí, zapojování rodičů do aktivit v NPC i komunitních akcí a postupné budování jejich sebejistoty prostřednictvím malých, ale viditelných úspěchů dítěte. Když rodič vidí, že dítě dělá pokroky, roste jeho motivace ke spolupráci.

4.4 Jazykové bariéry a kulturní odlišnosti

Rodiny přicházející z odlišného jazykového a kulturního prostředí čelí dvojité bariéře – nerozumí českému jazyku a zároveň se musí orientovat v novém sociokulturním prostředí.

Dítě, které nerozumí pokynům učitele, se může jevit jako pasivní nebo nezralé, i když je jeho hlavním problémem jazyková bariéra. Rodiče zase mohou mít obavu komunikovat s institucí kvůli nedostatečné znalosti jazyka.

Úspěšné překonávání těchto bariér spočívá v intenzivní jazykové podpoře, jednoduché a vizuální komunikaci, zapojení tlumočnicků nebo bilingvních pracovníků a ve spolupráci s terénním pracovníkem, který může komunikaci zpřístupnit a přeložit do konkrétních kroků.

4.5 Nedostatek rodičovských kompetencí

V některých rodinách chybí zkušenosti nebo dovednosti potřebné pro stabilní vedení dítěte. Jde například o problémy s organizací dne, hranicemi, hygienou či přípravou dítěte na pobyt v mateřské škole. Tyto bariéry mají přímý dopad na docházku a adaptaci dítěte.

Podpora rodičovských kompetencí je proto nezbytným prvkem práce. Důležité jsou pravidelné návštěvy v terénu, praktické ukázky práce s dítětem, nastavování rutiny a citlivé vysvětlování toho, proč je prospěšné určité postupy zavádět. Tato práce vyžaduje trpělivost a opakované posilování rodičovských kompetencí, aby postupně docházelo ke změně návyků rodiny.

4.6 Riziko přerušení spolupráce

Rodiny mohou kdykoliv přestat komunikovat nebo odmítnout podporu. Důvody mohou být různé – od stěhování přes stud sociálního selhání až po zahlcení problémy, které nedokážou řešit. Stabilita spolupráce proto nikdy není samozřejmostí.

Osvědčilo se udržovat častý a přímý kontakt, být flexibilní v časech a místech schůzek a nabízet rychle dosažitelné malé úspěchy, které posilují motivaci rodičů pokračovat. Vztahová práce je klíčovým nástrojem, který pomáhá překonávat momenty nejistoty a odchodu.

4.7 Rizika na straně institucí

Některé překážky nevznikají na straně rodiny, ale v samotném systému. Patří mezi ně přetíženost pedagogů, nedostatek personálních kapacit, obtížná koordinace mezi institucemi nebo přílišná administrativní zátěž. Pro mnohé školy je obtížné věnovat intenzivní individuální péči několika dětem současně.

Proto je velmi důležitá role terénních pracovníků inkluze a terénního sociálního pracovníka, kteří doplňují pedagogickou práci, přinášejí rodině bližší formu podpory a zároveň přenášejí mezi institucemi informace nezbytné pro koordinovanou pomoc. Multidisciplinární tým pomáhá řešit problémy, které přesahují kompetence jednotlivých pracovníků.

5) Doporučení pro praxi

Práce s rodinami a dětmi ohroženými předčasným odchodem ze vzdělávání se ukazuje jako nejefektivnější tehdy, když je vystavěna na komplexním, dlouhodobém a zejména vztahovém přístupu. Zkušenosti z terénu, neformálního předškolního centra i mateřských škol potvrzují několik klíčových principů, které mohou sloužit jako vodítko pro praxi a pomáhají zvyšovat stabilitu i kvalitu poskytované podpory.

5.1 Vztah jako základ intervence

Jedním ze stěžejních poznatků je, že kvalita vytvořeného vztahu mezi pracovníkem a rodinou představuje nejdůležitější prvek celé intervence. Rodiny zapojené do podpory často nesou dlouhodobou nedůvěru vůči institucím a mají zkušenost s kontrolními mechanismy namísto podpůrných služeb. Stabilní, předvídatelný pracovník, který dokáže vytvářet bezpečné prostředí, tak bývá hlavním faktorem umožňujícím otevřenou komunikaci a skutečnou změnu.

5.2 Kombinace více metod jako předpoklad účinnosti

Praxe ukazuje, že žádná jednotlivá metoda není účinná sama o sobě. Podpora je nejefektivnější tehdy, když zahrnuje paralelní práci:

- s dítětem (skupinově i individuálně),
- s rodičem,
- v přirozeném prostředí rodiny,
- v mateřské škole,
- mezi odborníky, kteří případ řeší z různých úhlů.

Na různé oblasti života rodiny působí různé potřeby, a proto kombinace více přístupů umožňuje zachytit problém v celé jeho šíři.

5.3 Význam terénní práce v přirozeném prostředí

Terénní práce představuje základní pilíř ve vztahové i intervenční části podpory. Zkušenosti pracovníků ukazují, že právě návštěvy v domácnosti umožňují:

- zachytit situaci rodiny autenticky,
- vytvořit bezpečné prostředí pro navázání vztahu,
- odhalit skryté bariéry docházky či spolupráce,
- poskytnout podporu rodičům v kontextu jejich každodenní reality.

Bez tohoto kroku je obtížné navázat intervence, které mají dlouhodobý charakter.

5.4 Pozorování dítěte v různých prostředích

Kvalitní diagnostika potřeb dítěte vyžaduje sledování jeho projevů v odlišných situacích – při volné hře, ve skupině, v individuální práci i v domácím prostředí. Všechny tyto informace dohromady vytvářejí

ucelený obraz o jeho možnostech, bariérách a potenciálu. Kombinace poznatků z různých prostředí umožňuje přesněji plánovat podporu a volit vhodné typy intervencí.

5.5 Intenzivní individuální odborné intervence jako účinný nástroj

Jedním z nejsilnějších prvků podpory se ukázaly individuální odborné intervence (zejména v oblasti rozvoje řeči).

Při pravidelné frekvenci, která byla v NPC možná, docházelo k rychlým pokrokům, které:

- usnadnily adaptaci dítěte ve vzdělávacím systému,
- stabilizovaly jeho chování,
- zvýšily porozumění pokynům a schopnost kooperovat,
- posílily jeho sebejistotu.

Tento způsob práce má zásadní význam pro prevenci selhání při vstupu do formálního vzdělávání.

5.6 Rodič jako aktivní partner

Bez aktivní účasti rodiče nelze změny u dítěte dlouhodobě udržet. Zkušenosti ukazují, že rodiče potřebují podporu nejen v oblasti výchovy, ale také při:

- organizaci každodenního režimu,
- komunikaci se školou,
- řešení administrativních povinností,
- zvládání krizových situací.

Přístup zaměřený na posilování rodičovských kompetencí, nikoli na pouhé poučování, přináší významně lepší výsledky.

5.7 Propojení všech aktérů jako podmínka úspěchu

Nejefektivnější intervence vznikají tam, kde je podpora dobře koordinovaná a jednotlivé instituce sdílejí své poznatky i zodpovědnost. Praxe ukazuje význam:

- pravidelných multidisciplinárních setkání,
- sdílení informací v souladu s legislativními možnostmi,
- koordinace rolí,
- předcházení duplicitám,
- konzultací nad náročnými případy.

Tento model přispívá ke kontinuitě podpory a chrání rodinu před chaotickou či opakovanou zátěží.

5.8 Podpora během přechodů mezi službami

Přechod mezi prostředím (domov → NPC, NPC → MŠ) je pro mnoho dětí náročný.

Poznátky z projektu ukazují, že plynulý přechod, při kterém jsou dítě i rodič doprovázeni, snižuje stres a riziko selhání. Adaptace probíhá lépe, pokud:

- je tempo přechodu individuálně přizpůsobeno,
- docházka může být postupná a flexibilní,
- pracovníci mezi sebou sdílí informace,
- rodič ví, co ho čeká a jak může dítěti pomoci.

5.9 Individuální přístup a flexibilita

Rodiny ohrožené předčasným odchodem ze vzdělávání mají velmi rozmanité potřeby.

Ukázalo se, že efektivní podpora vyžaduje flexibilní přístup, který respektuje:

- aktuální životní podmínky rodiny,
- její schopnost spolupracovat,
- věk a zralost dítěte,
- kulturní a jazykové odlišnosti.

Flexibilita umožňuje zachovat náročnost tam, kde je to možné, a poskytnout více podpory tam, kde je to potřeba.

5.10 Pravidelné a strukturované vyhodnocování

Sledování pokroku dítěte a rodiny má význam nejen pro řízení podpory, ale také pro zpětnou vazbu pracovníkům. Vyhodnocování pomáhá:

- včas upravovat plán práce,
- sledovat účinnost jednotlivých metod,
- reflektovat změny v docházce a chování dítěte,
- lépe koordinovat práci v týmu.

Detailní analýza dopadů metod práce je rozpracována v samostatné evaluační zprávě, která rozšiřuje metodiku o konkrétní data a závěry.

Závěrečné shrnutí

Praxe ukazuje, že práce s dětmi ohroženými předčasnými odchody ze vzdělávání je nejúspěšnější tehdy, když je vedená citlivě, systematicky a v těsné spolupráci všech zapojených aktérů. Klíčové je vztahové ukotvení intervence, flexibilní kombinace metod a důraz na posílení rodičovských kompetencí. Pokud jsou tyto prvky propojené a dlouhodobě udržované, výsledkem je výrazné snížení rizik, která by mohla v budoucnu vést k odchodu dítěte ze vzdělávacího systému.

Metodika projektu
Prevence předčasných odchodů ze vzdělávání u předškolních dětí v Ostravě

Autor metodiky:
Mgr. Tereza Matysíková

Vydává:
Rodinné a komunitní centrum Chaloupka z.s.
9/2025

Projekt, včetně metodiky je financován z:
Operační program Zaměstnanost plus (OPZ+)
Prevence předčasných odchodů ze vzdělávání (číslo výzvy 03_22_029)
Registrační číslo projektu: CZ.03.02.01/00/22_029/0003870

Děkujeme všem dětem, rodičům, pracovníkům a partnerům za spolupráci a sdílení informací,
které umožnily tuto metodiku zpracovat.

Tato metodika je zveřejněna pod licencí
Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0).

© 2025 Rodinné a komunitní centrum Chaloupka z.s.